

๑๖. วิธีคิดให้ตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง

How to Think of One's Own Egocentricism

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2016

ความสำคัญของบทความ

ในความนึกคิดด้วยตนเองอย่างถูกต้องตามคลองธรรม [ธัมมัญญัตติญาณแห่งสัมมาทิฏฐิ] นั้น คือ จิตนั้นเป็นสมาธิ ไม่หวั่นไหวฟุ้งซ่าน และ จิตปราศจากนิเวรณ ได้แก่ กามฉันทะ-พยาบาท-ถีนมิทธะ-อุทธัจจกุกกุจจะ-วิจิกิจจา-อวิชชา-อโรติ-อกุศลธรรมทั้งปวง บุคคลนั้นย่อมได้ ชื่อว่า “ผู้แสวงหาคุณใหญ่” ดังเช่น พระตถาคตผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสวงหาคุณใหญ่ คือ ทรงแสวงหา-เสาะหา-ค้นหา ซึ่ง (๑) **ศีลชั้นยิ่งใหญ่** (๒) **สมาธิชั้นยิ่งใหญ่** (๓) **ปัญญาชั้นยิ่งใหญ่** (๔) **วิมุตติชั้นยิ่งใหญ่** (๕) **วิมุตติญาณทัสสนชั้นยิ่งใหญ่** เพราะฉะนั้นกล่าวโดยสรุป นั่นคือ “อริยธรรม ๔” คือ อริยศีล-อริยสมาธิ-อริยปัญญา-อริยวิมุตติ อันหมายถึง ปรีชาสามารถในความตรัสรู้ถึง “อริยสัจจ์ ๔” เพื่อให้บรรลุถึง “พระนิพพาน” ในนรชนผู้ได้หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวงแล้วโดย “วิมุตติ” **เพราะพ้นแล้วจากสังขตธรรมทั้งปวง** สำหรับแนวคิดแนวปฏิบัติทั้งหลายในการแสวงหา การเสาะหา การค้นหา ซึ่งความเป็นจริงอันประเสริฐตาม “กฎธรรมชาติ” นั้น ก็ให้ถือ “หลักมัชฌิมาปฏิปทา” ตามแนวทางใน “ไตรสิกขา” [อริยสัจจ์ ๔] ด้วยข้อประพฤติปฏิบัติด้วย “อริยมรรคมีองค์ ๘” ซึ่งพิจารณาแล้ว เหมือนกับว่าไม่มีอะไรยุ่งยาก เกินกำลังที่จะทำได้ แต่ในความเป็นจริงนั้น ยากมากและรู้ผลได้ช้า ต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียรอย่างสุดชีวิตจริงๆ ถึงจะได้เจอคุณอันใหญ่แห่งโลกุตระธรรมนี้ได้ และคงไม่ใช่เพียงนั่งหลับตา ๒ วัน-๓ คืน แล้วกเมฆว่าได้บรรลุคุณวิเศษนี้ได้แล้ว ด้วยสำคัญผิดในธรรม เพราะฟุ้งซ่าน เป็นบ้าเสียดิไปเอง การศึกษาธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ให้เริ่มดำเนินและจบลงที่จิตวิญญานของตนเอง ไม่ใช่ที่อื่นใดในจักรวาลนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างมันเกิดดับในร่างกายและจิตใจของตนเองทั้งสิ้น นับตั้งแต่ลมหายใจที่ควบคู่กับความแปรปรวนในจิตใจของตน ในขั้นตอนปฏิบัติธรรมที่เป็นพื้นฐานก็เริ่มด้วย (๑) **การละความชั่ว** (๒) **ทำความดี** (๓) **ทำจิตใจที่สะอาดบริสุทธิ์** โดยไม่ประมาทในธรรมและปัญญา ที่สำคัญไม่คบพรชนคนชั่วเป็นกัลยาณมิตร คือ จะดีจะชั่วก็อยู่ที่ตนเองเป็นศูนย์กลางแห่งธรรมกาย.

บทความที่ ๑๖ ประจำปี ๒๕๕๕ – วิธีคิดให้ตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง

ในการศึกษาพระธรรมคำสอนของพระตถาคตองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า นั้น เป็นการตั้งความมุ่ง
ใน “อธิษฐานธรรม” ที่เรียกว่า “ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ” [ธรรมเป็นที่มั่น-ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคงของ
บุคคล-ธรรมที่ควรใช้เป็นที่ยึดมั่นตน เพื่อให้สามารถยึดเอาผลสำเร็จสูงสุดอันเป็นที่หมายได้ โดยไม่
เกิดความสำคัญตนผิด และไม่เกิดสิ่งมัวหมองหมักหมมทับถมตน ได้แก่ (๑) ปัญญา-ความรู้ชัด-ไม่พึง
ประมาทปัญญา-สติสัมปชัญญะ (๒) สัจจะ-ความจริง-พึงอนุรักษ์สัจจะ-ตั้งวาทีว่า “สัจจะ-ธรรมะ (ตรัส
รู้แทงตลอดอริยสัจ ๔) -อหิงสา-สัจญมะ-และ-ทมะ มีอยู่ในผู้ใด พระอริยะทั้งหลายย่อมคบผู้นั้น นั้นเป็น
‘อนามตธรรม’ ธรรมที่ไม่ตาย (นิพพาน) ในโลก” [อนามต = ที่ที่ไม่เคยตาย] ความว่า “นิพพาน” คือ ความ
ดับทุกข์ เรียกว่า “สัจจะอย่างเดียว” (๓) จาคะ-ความสละ-พึงเพิ่มพูนจาคะ-ทาน-กรุณา (๔) อุปสมะ-ความ
สงบ-พึงศึกษาสันติ-เนกขัมมะ-วิเวก] เพื่อการบรรลุปฏิเวธในอริยมรรคทั้งหลาย คือ ให้เห็นตามเป็นจริง
ที่เรียกว่า “อนุศาสนปาทิหารีย์” (ข้อ ๓ ในปาฏิหารีย์ ๓) หมายถึง ปาฏิหารีย์คืออนุศาสน-คำสอนเป็นจริง คือ
สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็นอศจรรย นั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำสอนที่เรียกว่า “พุทธ
โอวาท ๓” หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีหลักใหญ่ ๓ ข้อ ได้แก่

- (๑) “**สพฺพปาปสฺสอกรรม**” คือ **ไม่ทำความชั่วทั้งปวง**
- (๒) “**กุสฺสสฺสอุปสมฺปทา**” คือ **ทำความดีให้เพียบพร้อม**
- (๓) “**สจิตฺตปริโยทปน**” คือ **ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์**

ฉะนั้น ให้ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย พึงจักต้องน้อมเอาพระพุทธโอวาททั้ง ๓ ประการ มาเป็นอนุสติคอยสะกิด
เตือนใจอยู่เป็นนิตยกาล โดยให้เข้าใจโดยชอบธรรมว่าด้วยคุณของพระธรรมทั้ง ๖ ประการ ด้วยเช่นกัน ที่
เรียกว่า “**ธรรมคุณ ๖**” หรือจะเรียกว่า “**ธรรมาธิปไตย**” ดังพระตถาคตตรัสว่า: “ภิกษุ! นั้นจึงตกลงใจอย่างนี้ว่า
ความเพียร เราต้องทำไม่ย่อหย่อน สติต้องตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน ภัยต้องระงับไม่กระสับกระส่าย จิตต้องเป็น
สมาธิแน่นแน่ ดังนี้ เธอทำกรรมนั้นแลให้เป็นอธิปไตย ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละธรรมที่มีโทษ บำเพ็ญธรรม
ที่ไม่มีโทษ บริหารตนให้หมดจดได้” (พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต เล่ม ๑ ภาค ๓ - หน้าที่ 186
FILE 34) ดังนี้

- (๑) “**สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม**” คือ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว คือ ตรัสไว้เป็นความ
จริงแท้ อีกทั้ง (๑) งามในเบื้องต้น (๒) งามในท่ามกลาง (๓) งามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้ง
พยัญชนะ ประกาศหลักการครองชีวิตอันประเสริฐ บริสุทธ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง ให้พิจารณา
รายละเอียดเพิ่มเติม ดังนี้

ว่าด้วย พระธรรมงามในเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด

(พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้าที่ 214-216 FILE 01)

ชื่อว่า “โส ฆมมํ เทเสติ อาทิกุลยาณํ มชฺเฌกุลยาณํ ปรีโยสานกุลยาณํ” มีอธิบายว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น แม้ต้องสละสุขอันเกิดแต่วิเวกอย่างยอดเยี่ยมแล้ว ทรงแสดงธรรมอยู่ ก็เพราะทรงอาศัยความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย ก็แลพระองค์เมื่อทรงแสดงธรรมนั้น จะน้อยหรือมากก็ตามทรงแสดงครบถ้วนทั้ง ๓ ประการ มีความงามในเบื้องต้น เป็นอาทิเท่านั้น

คืออย่างไร คืออย่างนี้ ความพิสดารว่า แม้พระคาถาเดียว (๑) ก็มีความงามในเบื้องต้น ด้วยบาทที่แรก (๒) มีความงามในท่ามกลาง ด้วยบาทที่สองและที่สาม (๓) มีความงามในที่สุด ด้วยบาทที่สุด เพราะพระธรรมมีความงามรอบด้าน

พระสูตรมีอนุสนธิเดียว (๑) มีความงามในเบื้องต้นด้วยคำนิทาน (๒) มีความงามในที่สุดด้วยคำนิคม (๓) มีความงามในท่ามกลางด้วยคำที่เหลือ พระสูตรที่มีอนุสนธิต่างๆ (๑) มีความงามในเบื้องต้นด้วยอนุสนธิแรก (๒) มีความงามในที่สุดด้วยอนุสนธิในที่สุด (๓) มีความงามในท่ามกลาง ด้วยอนุสนธิที่เหลือ

ศาสนธรรมแม่ทั้งสิ้น (๑) มีความงามในเบื้องต้น ด้วยศีลอันเป็นอรรถของตนบ้าง (๒) มีความงามในท่ามกลาง ด้วยสมณะและวิปัสสนา มรรคและผลบ้าง (๓) มีความงามในที่สุด ด้วยพระนิพพานบ้าง

อีกอย่างหนึ่ง (๑) มีความงามในเบื้องต้น ด้วยศีลและสมาธิ (๒) มีความงามในท่ามกลาง ด้วยวิปัสสนาและมรรค (๓) มีความงามในที่สุด ด้วยผลและพระนิพพาน

อีกอย่างหนึ่ง (๑) มีความงามในเบื้องต้น ด้วยความตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้า (๒) มีความงามในท่ามกลาง ด้วยความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรม (๓) มีความงามในที่สุด ด้วยการปฏิบัติดีของพระสงฆ์

อีกอย่างหนึ่ง (๑) มีความงามในเบื้องต้น ด้วยพระอภิธรรมโพธิญาณ อันผู้สดับศาสนาธรรมนั้นแล้ว ปฏิบัติโดยความเป็นเช่นนั้นจะพึงบรรลุ (๒) มีความงามในท่ามกลาง ด้วยปัจเจกโพธิญาณ (๓) มีความงามในที่สุด ด้วยสาวกโพธิญาณ

อนึ่ง ศาสนธรรมนั้น (๑) เมื่อสาธุชนสดับอยู่ ย่อมนำมาแต่ความงามฝ่ายเดียว แม้ด้วยการสดับ เพราะจะข่มนิวรณ์ธรรมไว้ได้ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า “มีความงามในเบื้องต้น” (๒) เมื่อสาธุชนปฏิบัติอยู่ ก็ย่อมนำมาแต่ความงามฝ่ายเดียว แม้ด้วยการปฏิบัติ เพราะจะนำมาแต่

ความสุขอันเกิดแต่ สมถะและวิปัสสนา เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า **“มีความงามในท่ามกลาง”**
และ (๑) เมื่อสาธุชนปฏิบัติแล้วโดยประการนั้น ก็ย่อมนำมาแต่ความงามเช่นเดียวกัน แม้
ด้วยผลแห่งการปฏิบัติ เพราะจะนำความเป็นผู้คงที่มาให้ ในเมื่อได้สำเร็จผลแห่งการปฏิบัติ
แล้ว เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า **“มีความงามในที่สุด”**

อนึ่ง (๑) มีความงามในเบื้องต้น ด้วยความบริสุทธิ์แห่งแดนเกิด เพราะศาสนธรรมมีที่พึง
เป็นแดนเกิด (๒) มีความงามในท่ามกลาง ด้วยความบริสุทธิ์แห่งอรรถ (๓) มีความงามใน
สุดท้ายด้วยความบริสุทธิ์แห่งกิจ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เมื่อทรง
แสดงธรรมจะน้อยหรือมากก็ตาม พึงทราบทั่วว่า ทรงแสดงครบถ้วนทั้ง ๓ ประการ มีความ
งามในเบื้องต้น เป็นอาทิ

จบ ว่าด้วย พระธรรมงามในเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด -----

- (๒) **“สนทวิภูฏิกโก”** คือ **อันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง** คือ ผู้ใดปฏิบัติ ผู้ใดบรรลุ ผู้นั้นย่อมเห็น
ประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น ผู้ใดไม่ปฏิบัติ ไม่บรรลุ ผู้อื่นจะบอกก็เห็นไม่ได้
- (๓) **“อกาลิกโก”** คือ **ไม่ประกอบด้วยกาล** คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา พร้อมเมื่อใด บรรลุได้ทันที บรรลุ
เมื่อใด เห็นผลได้ทันที อีกอย่างว่า เป็นจริงอยู่อย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น ไม่จำกัดด้วยกาล
- (๔) **“เอหิปัสสุโก”** คือ **ควรเรียกให้มาดู** คือ เชิญชวนให้มาชม และพิสูจน์ หรือทำทนายต่อการตรวจสอบ
เพราะเป็นของจริงและดีจริง
- (๕) **“โอปนยิโก”** คือ **ควรน้อมเข้ามา** คือ ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจ หรือน้อมใจเข้าไปให้ถึง ด้วยการ
ปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในใจ หรือให้ใจบรรลุถึงอย่างนั้น หมายความว่า เชิญชวนให้ทดลองปฏิบัติดูอีก
อย่างหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่น่าผู้ปฏิบัติให้เข้าไปถึงที่หมายคือนิพพาน
- (๖) **“ปัจจุตต เวทิตัพโพ วิญญูหิ”** คือ **อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน** คือ เป็นวิสัยของวิญญูชนจะพึงรู้ได้
เป็นของจำเพาะตน ต้องทำจึงเสวยได้เฉพาะตัว ทำให้กันไม่ได้ เอาจากกันไม่ได้ และรู้ได้ประจักษ์
ที่ในใจของตนเอง

นอกจากนี้ ความเข้าใจในพระธรรมคำสอนของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่างถูกต้องและลึกซึ้ง จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การค้นหาวาทิตถิในการดับทุกข์อันประเสริฐอย่างดีเยี่ยม [ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทาอริยสัจ] ในพระธรรมทุกคำสอนแห่งพระสัทธสาสน์มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดทั้งหมด แม้จะได้ เห็นในเพียงบางส่วนของข้อธรรมย่อ ผู้ปฏิบัติธรรมก็ต้องสามารถเชื่อมโยงมิตติความสัมพันธ์กับข้อธรรม อื่นๆ ได้อย่างชัดเจน คือ ทำให้ตนได้พัฒนาจนเกิด “ปัญญาเห็นธรรม” [The Eye of Truths] นั่นคือ ปัญญา เห็นธรรมได้ทั้งอาณาจักรแห่งธรรม [ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ-ธรรมปีติ-ธรรมจักร-ธรรมฐิติ-ธรรม นิยาม] หรืออีกนัยหนึ่ง การเป็นบุคคลผู้เข้าถึงสัจภาวะแห่งพุทธะได้ด้วยเสมือน “จักขุ ๕” [The Five Eyes of the Blessed One] ซึ่งในบรรดาอริยสาวกของพระตถาคตได้เพียง “ทิพพจักขุ-ปัญญาจักขุ” ก็พอแล้ว ดังนี้

“จักขุ ๕” หมายถึง พระจักขุอันเป็นสมบัติของพระผู้มีพระภาคเจ้า

- (๑) “**มังสจักขุ**” **ตาเนื้อ** คือ ทรงมีพระเนตรอันงาม มีอำนาจ เห็นแจ่มใส ไว และ เห็นไกล
- (๒) “**ทิพพจักขุ**” **ตาทิพย์** คือ ทรงมีพระญาณอันเห็นหมู่สัตว์ผู้เป็นไปต่างๆ กัน ด้วยอำนาจกรรม ที่ หมายถึง “**ปฏิจสมุปบาท ๑๒**” [ปัจจัยปริคคหญาณ-ธัมมัญญิตินญาณ] อันเป็นปัญญาในวิปัสสนา ที่สัมปยุตต์ด้วย “**จตุปปาตญาณ-ทิพพจักขุญาณ**” [ข้อ ๒ ในวิชา ๑] อันเป็นปัญญาในสมาธิ
- (๓) “**ปัญญาจักขุ**” **ตาปัญญา** คือ ทรงประกอบด้วยพระปัญญาคุณยิ่งใหญ่ เป็นเหตุให้สามารถตรัสรู้ อริยสัจธรรม ญาณในวิปัสสนาทั้งหลาย [อนุปัสสนา ๑-มหาวิปัสสนา ๑๘-ญาณ ๑๖-วิปัสสนา ญาณ ๘] เป็นต้น
- (๔) “**พุทธจักขุ**” **ตาพระพุทธเจ้า** คือ ทรงประกอบด้วย “**อินทริยปโรปริยัตตญาณ**” และ “**อาสยานุสย ญาณ**” เป็นเหตุให้ทรงทราบอรรถาสัยและอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ แล้วทรงสั่งสอนแนะนำให้บรรลु คุณวิเศษต่างๆ [อริยมรรค-อุตตริมานุสตรธรรม] ยังพุทธกิจให้บริบูรณ์
- (๕) “**สมันตจักขุ**” **ตาเห็นรอบ** คือ ทรงประกอบด้วย “**พระสัพพัญญุตญาณ**” อันหยั่งรู้ธรรมทุก ประการ นั่นคือ ญาณคือความเป็นพระสัพพัญญู พระปรีชาญาณหยั่งรู้สิ่งทั้งปวง ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต คำว่า “**สัพพัญญู**” คือ ผู้รู้ธรรมทั้งปวง ผู้รู้ทั่วทั้งหมด พระนามของระพุทธ เจ้า รวมทั้ง “**สัพพัตถคามินีปฏิบัติญาณ**” คือ ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่บรรลุประโยชน์ ทั้งปวง กล่าวคือ **ทิฐุธัมมิกัตถะ-ประโยชน์ปัจจุบัน สัมปรายิกัตถะ-ประโยชน์เบื้องหน้า หรือ ปรมัตถะ-ประโยชน์สูงสุด** คือรู้ว่าเมื่อปรารถนาจะเข้าถึงคติหรือประโยชน์ใด จะต้องทำอะไรบ้าง มีรายละเอียดวิธีปฏิบัติอย่างไร หรือ ปรีชาหยั่งรู้ทางที่จะนำไปสู่สุคติทั้งปวง คือ ทั้งสุคติ ทุกคติ และทางแห่งนิพพาน (ข้อ ๑ ในทศพลญาณ)

เพราะฉะนั้น คำว่า “ปัญญา” จึงมีความสำคัญมาก ที่ผู้ปฏิบัติธรรมต้องมีปัญญาเห็นอรรถธรรมใน ๓ อย่าง [อรรถ ๓-อรรถ ๓: คือ ประโยชน์-ผลที่มุ่งหมาย-จุดหมาย-ความหมาย] (๑) **ทฤษฎัมมิกัตถะ**-ประโยชน์ปัจจุบัน (๒) **สัมปรายิกัตถะ**-ประโยชน์เบื้องหน้า และ (๓) **ปรมัตถะ**-ประโยชน์สูงสุด [ปรมัตถประโยชน์ = พระนิพพาน] ถ้าพิจารณาไม่ประโยชน์อันใดในการปฏิบัติธรรม [อรรถธรรม] ก็ไม่น่าจะมาสนใจศึกษาพระธรรมปิฎกทั้ง ๓ ให้เวียนกระบาลไปทำไม โดยเฉพาะอย่าง พวกที่จบการศึกษาสูงหน่อย [ปัญญาเอก] ที่เก่งวิชาความรู้ด้าน “เศรษฐศาสตร์” ปัญญาโลกิยะที่ไม่เกื้อหนุนการหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง เป็นปัญญาสหระคตด้วย **ปัญญาธรรม ๓** คือ กิเลสเครื่องเนิ่นช้า ได้แก่ **คัมहा-ทัญญู-มานะ** เช่น เวลาออกไปหากิน ก็มักจะเลือกพวกสถาบันเดียวกันมาเป็นเพื่อร่วมทำงาน มีความคิดคับแคบ เห็นแก่ตัว โอ้อวด เนรคุณ พุดไม่รู้เรื่อง เป็นต้น ที่เรียกว่า “จิตตอุปกิเลส ๑๖” คือ สิ่งที่ทำให้จิตขุ่นมัว รับคุณธรรมได้ยาก ได้แก่ (๑) **อภิขมาวิสมโลภะ**-คิดเพ่งเล็งอยากได้ โลภไม่สมควร (๒) **พยาบาท**-คิดร้ายเขา (๓) **โกธะ**-ความโกรธ (๔) **อุปนาหะ**-ความผูกโกรธ (๕) **มักขะ**-ความลบหลู่คุณท่าน (๖) **ปลาสะ**-ความยกตัวตีเสมอ (๗) **อิสสา**-ความริษยา (๘) **มัจฉริยะ**-ความตระหนี่ (๙) **มายา**-มารยา (๑๐) **สาถยยะ**-ความโอ้อวดหลอกเขา (๑๑) **ถัมภะ**-ความหัวดีโอกรด้าง (๑๒) **สาร์ัมภะ**-ความแข่งดี (๑๓) **มานะ**-ความถือตัว (๑๔) **อติมานะ**-ความดูหมิ่นเขา (๑๕) **มทะ**-ความมัวเมา (๑๖) **ปมาทะ**-ความประมาท เลินเล่อ] อันไม่ใช่คุณสมบัติแห่งผู้ปฏิบัติถูกโดยชอบธรรม ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติความเป็นมนุษย์ ได้แก่ “วิชาและจรณะ” ดังนี้

[๑] “**วิชา**” คือ **ความรู้แจ้ง-ความรู้วิเศษ-ความรู้คมชัด-ความรู้ยิ่งยวด** [วิชา ๓: ปุพเพนิวาสานุสติญาณ-จุตูปปาตญาณ-อัสวักขยญาณ หรือ อภิญญา ๖: (๑) **อิทธิวิชา**-**อิทธิวิชาญาณ**-ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ (๒) **ทิพพโสต**-**ทิพพโสตญาณ**-ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์ (๓) **เจโตปริยญาณ**-ญาณที่ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้ (๔) **ปุพเพนิวาสานุสสติ**-**ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ**-ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ (๕) **ทิพพจักขุ**-**ทิพพจักขุญาณ**-ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์ (๖) **อัสวักขยญาณ**-ญาณที่ทำให้อัสวะสิ้นไป]

[๒] “**จรณะ**” คือ **ความประพฤติจริยางคงาม** [จรณะ ๑๕: (๑) **ศีลสัมปทา** ๑ ความถึงพร้อมด้วยศีล (๒) **อภินณกปฏิบัติทา** ๓: อินทริยสังวร-โภชนมัตตัตถุญจตา-ชาคริยานุโยค (๓) **สังกรรม** ๗: ศรัทธา-หิริ-โอตตปปะ-พหุสุต-วิริยารัมภะ-สติ-ปัญญา (๔) **ฌาน** ๔: ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-ตติยฌาน-จตุตถฌาน] ด้วยเหตุนี้ ในทางการศึกษาพระธรรม [ไตรสิกขา: **อริสัจจสิกขา**-**อริจิตตสิกขา**-**อริปัญญาสิกขา** หรือ **ศีล-สมาธิ-ปัญญา**] นั้น จึงเป็นการฝึกฝนตน [ทมะ-ภาวนา รวมด้วย **ตบะ**-เผา กิเลส **พรหมจรรย์**-เว้นเสพเมถุน **สังญญะ**-สำรวจสังวร คือ ธรรมเครื่องทำให้เป็นผู้ประเสริฐที่พร้อมด้วย **พรหมวิหาร ๔-อัปปมัญญา ๔** ได้แก่ **เมตตา-กรุณา-เมตตา-มูทิตา**] ให้เกิดทักษะความชำนาญอย่างคล่องแคล่ว ในกระบวนการคิดพิจารณาด้วยการใช้เหตุผล [โยนิโสมนสิการ โดยปฏิบัติจสมุทบาท] ที่ประกอบด้วยปัญญา ทั้งในสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา

ดังนั้น การศึกษาพระสัทธรรมโดยไตรสิกขานั้น เป็น “เรื่องเกี่ยวข้องกับตนเอง” ให้ถือตนเองเป็นศูนย์กลาง [Egocentricism] ไม่ว่าจะ เป็น (๑) “ความประพฤติ” [รูปกาย-จรณะ] หรือ (๒) “ความนึกคิด” [นามกาย-วิชา] หรือ “ความดำรงคิด” ก็ตาม ที่ต้องประกอบด้วยความคิดเห็น [ปัญญา-สัมมาทิฐิ] ที่ต้องพยายาม เข้าถึงความหลุดพ้น [วิมุตติ-ปัญญาวิมุตติ-วิปัสสนาผล] กับ วิมุตติญาณทัสสนะ [เจโตวิมุตติ-สมถผล] นั่นคือ ความเห็นแจ้งในหมวดหรือกองธรรม ที่เรียกว่า “ธรรมชั้น ๕” ได้แก่ สิลชั้น-สมาธิชั้น-ปัญญาชั้น-วิมุตติชั้น-วิมุตติญาณทัสสนชั้น [ญาณทัสสนวิมุตติชั้น] หรือสิ่งที่คิดที่กระทำที่ประเสริฐอย่างละเอียด ที่เรียกว่า “อริยธรรม ๔” ได้แก่ อริยศีล-อริยสมาธิ-อริยปัญญา-อริยวิมุตติ เพราะฉะนั้น การศึกษาค้นหา ปัญญาความรู้ในทางธรรมนั้น ก็คือ การสืบสวนพิจารณาสภาวะธรรมทั้งหลายที่มีบ่อเกิดจากเบญจขันธ์ของ ตนอันเป็นนิมิตภายใน [นามรูปแห่งชั้น ๕] แล้วค่อยพิจารณาอนุมานถึงสภาวะธรรมที่เป็นภายนอก นั่นคือ ให้พิจารณาจากภายในไปสู่ภายนอก ไม่ใช่จากภายนอกเข้าไปสู่ภายใน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การกำหนด สติสำรวมระวังในอินทรีย์ทั้ง ๖ ไม่ให้หลงไหลไปในอารมณ์ทั้ง ๖ [อินทรีย์สังวร] ที่จะเข้ามามีอิทธิพลต่อ อินทรีย์ทั้ง ๖ ด้วยอำนาจครอบงำกลุ่มรุมด้วยกิเลส [ปปัญจา ๓: ตัณหา-ทิฐิ-มานะ หรือ อาสวะ ๔: กาม-ภพ-ทิฐิ-อวิชชา หรือ กามาสวะ-ภวาสวะ-ทิฐฐาสวะ-อวิชชาสวะ ซึ่งมีรากเหง้าจากอกุศลธรรม ได้แก่ โลภะ-โทสะ-โมหะ] เพราะฉะนั้น การควบคุมฝึกหัดตน [ทมะ-ภาวนาด้วยทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ ถึงพร้อมด้วยมีศีลบริสุทธิ และมีจิตตั้งมั่นด้วยดี ด้วยอุปจารสมาธิและอัปนาสมาธิ ย่อมเป็นผู้ได้มานสมาบัติ] ประพฤติพรหมจรรย์ในการละกามราคะ ด้วยความเพียรที่เกลียดกิเลสเพราะเผาความเศร้าหมองคือตัณหา และความเกียจคร้าน [บำเพ็ญตบะแรงกล้า คือ ศีลและขันติ] ด้วยการสำรวมระวังอินทรีย์ทั้ง ๖ [อนึ่ง ตามนัย แห่งลักทธิพราหมณ์: ตบะ-พรหมจรรย์-สังญุมะ-ทมะ ซึ่งยังต้องการลากสักการะ อันเป็นสมภูฐานแห่งการ ประกอบอนเสนา คือ มิจฉาอาชีวะ มีหลอกหลวงเขาเลี้ยงชีพ เป็นต้น แต่ในคติทางพระพุทธศาสนามีพุทธวา ทะว่า: “ผู้ใดมี สัจจะ-ธรรมะ-อหิงสา-สังญุมะ-และ-ทมะ ผู้นั้นแล ผู้มีมลทินอันกายแล้ว ผู้มีปัญหา เรา กล่าวว่าเป็น เฮอร์” (พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๔ - หน้า 65 FILE 43) แต่อย่างไรก็ตาม สมณเพศนั้น พึงสำรวมระวังในลากสักการะแห่งโลกธรรม คือ ประกอบอนเสนา ย่อม มีหลอกหลวงเขาเลี้ยงชีพ ดูแล้วไม่งดงาม อันเป็นเหตุให้ต้องอาบัติปาราชิกได้ คือ จัดอยู่ในพวกอลัชชีด้วย หน้าด้าน หรือเดียดลิ้นด้วยวิชา] ด้วยการใช้เหตุผล [โยนิโสมนสิการ โดยปฏิจจสมุปปาท ๑๒] ที่ ประกอบด้วยปัญญาในสมณะ [ฉาน] และปัญญาในวิปัสสนา [ญาณ] ดังนั้น ในการเข้าถึงความเป็น อริยบุคคลในพระพุทธศาสนานั้น จึงเป็นการต่อสู้ข้าศึกอันยิ่งแห่งรากเหง้าอกุศลทั้งปวง คือ “โลภะ-โทสะ-โมหะ” ถ้าไม่หนักแน่นด้วยการบำเพ็ญบารมี [ทศบารมี: ทาน-ศีล-เนกขัมมะ-ปัญญา-วิริยะ-ขันติ-สัจจะ-อริยฐาน-เมตตา-อุเบกขา] อย่างจริงจัง ย่อมไม่สามารถบรรลุโลกุตตรธรรมได้ ประการสำคัญ ในบรรดา อริยธรรม [อุตตริมนุสสธรรม-คุณพิเศษ: ฉาน-วิโมกข์-สมาบัติ-มรรคผล] ทั้งเหล่านั้น ถือเป็นปฏิปทาอัน ยิ่งแห่งการปฏิบัติแบบที่เป็นทางดำเนินให้ถึงจุดหมาย คือ ความหลุดพ้นหรือความสิ้นอาสวะ ที่เรียกว่า “ทุก ขา ปฏิปทา ทนุชาลัญญา” (ข้อ ๑ ในปฏิปทา ๔) หมายถึง “ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า” ไม่ต้องมั่นใจด้วย อริยฐานจริง จึงล้มเหลวได้ง่าย และกลายเป็นคนทุศีลไปได้ หรือเกิด “โทษความฉิบหายใน ๑๑ ประการ”

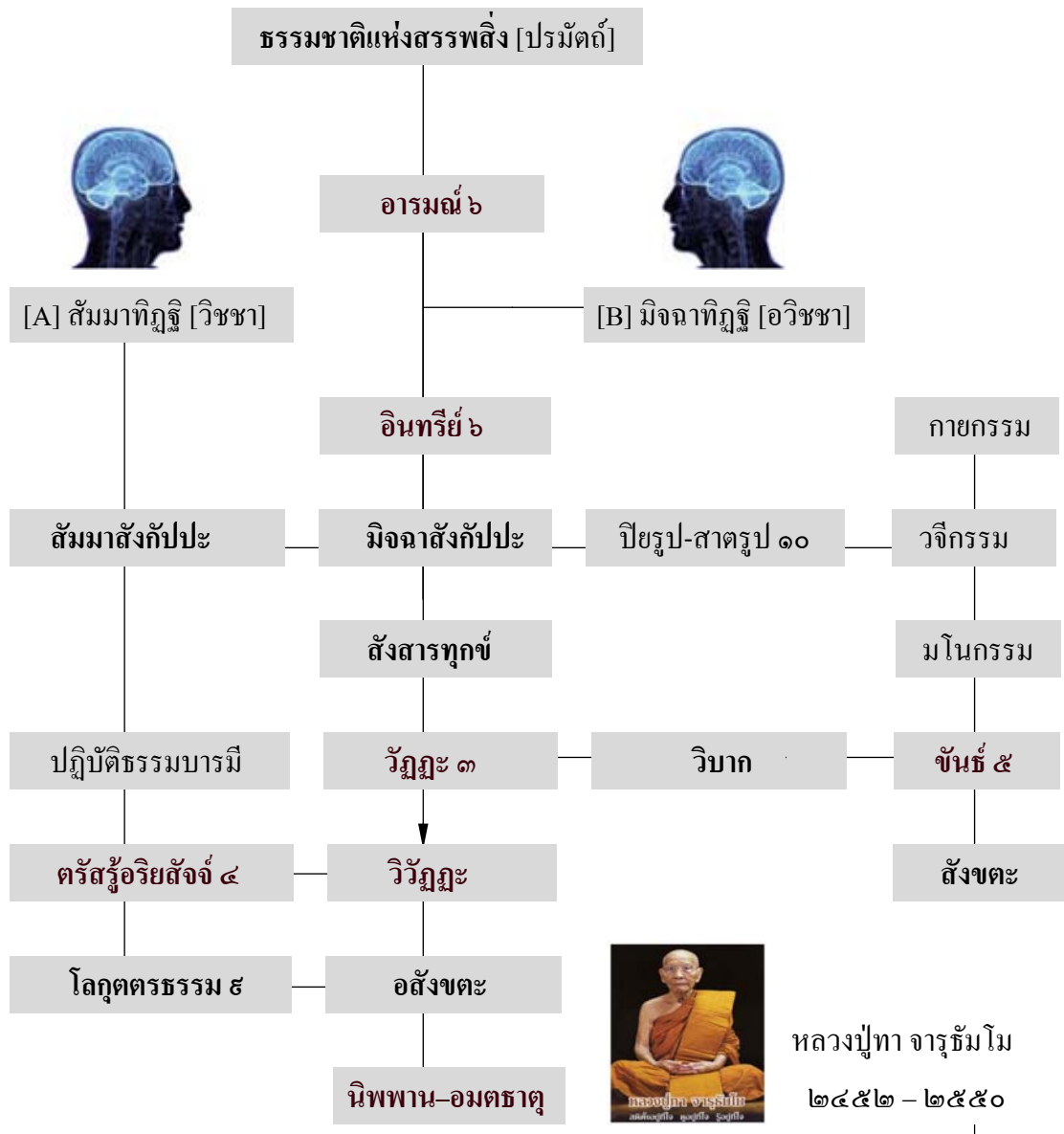

(พระวินัยปิฎก ปรีวาร เล่ม ๘ - หน้าที่ 960 FILE 10) เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรประมาทในการมนสิการกรรม ให้งงหนัก ไม่ว่างเว้น เพื่อให้เกิดปัญญาทั้งในสมาธิและวิปัสสนา ดังนี้

- (๑) **ภิกษุฉันไม่บรรลुकุณที่ไม่บรรลुकุณ** [ไม่ถือครองพระสัตตกุสาสน์]
- (๒) **เสื่อมจากคุณที่ได้บรรลुकุณแล้ว** [สำคัญผิดในอริยมรรค-ธรรมธัมมจัจ-ฉัมมุทัจจะ]
- (๓) **สัทธรรมของภิกษุฉันไม่ผ่องใส** [ไม่ปราศจากนิวรณ์-ปัญญาจะ ๓: ตัณหา-ทิฏฐิ-มานะ]
- (๔) **ภิกษุฉัน ย่อมเป็นผู้มีความดูหมิ่นในพระสัทธรรม** [อวิชา-เรียนไม่รู้เรื่อง-คิดนอกกริต]
- (๕) **เบื่อน่ายประพฤติพรหมจรรย์** [ปรารถนาภูมิแห่งหมา-คบคนชั่วเป็นมิตร]
- (๖) **ต้องอาบัติที่เศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง** [ศีลวิบัติ-ทิฏฐิวิบัติ]
- (๗) **ลาสิกขาเวียนมาเป็นคนเลว** [ต้องอาบัติปาราชิก ผิดใจกับเจ้าอาวาส]
- (๘) **ถูกความเจ็บไข้ คือ โรคอย่างหนัก** [ถูกครอบงำด้วยวิบากกรรมแห่งขันธมาร]
- (๙) **ถึงความคลั่งเป็นบ้า** [จิตฟุ้งซ่าน โดยวิปริต ไม่มีสติสัมปชัญญะ โดยวิปลาส]
- (๑๐) **ย่อมหลงใหลท่ากาลกิรียา** [วอนหาที่ตายด้วยสำคัญว่าบรรลुकุณพิเศษแล้ว]
- (๑๑) **เบื่อน่ายแต่มรณะ เพราะแตกแห่งกาย ย่อมเข้าถึง อบาย-ทุกติ-วินิบาต-นรก** [ปรโลก]

โดยสรุปแล้ว “โทษ ๑๑ ประการ” ย่อมอยู่ในคติ ๔ ได้แก่ (๑) “อบาย” คือ ภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ (๒) “ทุกติ” คือ ที่ไปเกิดอันชั่ว หรือแบบดำเนินชีวิตที่ไม่ดี (๓) “วินิบาต” คือ ภพคือภาวะแห่งชีวิตที่มีแต่ความตกต่ำเสื่อมถอยย่อยยับ และ (๔) “นรก” คือ เหวแห่งความทุกข์ ที่อันไม่มีความสุขความเจริญ ภาวะเร่าร้อนกระวนกระวาย พร้อมด้วยความเดือดร้อน ที่ไปเกิดและเสวยความทุกข์ของสัตว์ผู้ทำบาป นั่นคือ การประกอบอกุศลกรรมใน “วิปถีสาร” [ความเดือดร้อน ความร้อนใจ เช่นผู้ประพฤติผิดศีล เกิดความเดือดร้อนขึ้นในใจ ในเพราะความไม่บริสุทธิ์ของตนเรียกว่า “เกิดวิปถีสาร”] แทนที่จะเป็นการบำเพ็ญประพฤติ “อวิปถีสาร” [ความไม่เดือดร้อนจาก ศีลบริสุทธิ์หรือวินัย] ซึ่งจะเป็นบาพฐานให้เกิด “ปราโมทย์” [ความร่าเริงสดใส] “ปีติ” [ความอิ่มใจ] “ปัสสทธิ” [ความสงบ] “สุข” [ความสุขารบริน] “สมาธิ” [ความตั้งใจมั่น] “ยถาภูตญาณทัสสนะ” [ความรู้เห็นตามเป็นจริง] “นิพพิทา” [ความเบื่อน่าย] “วิราคะ” [ความสำรอกกิเลส-มรรคญาณ] “วิมุตติ” [ความหลุดพ้น-ผลวิมุตติ] และ “วิมุตติญาณทัสสนะ” [ความรู้เห็นความหลุดพ้น-ผลญาณ-ปัจจเวกขณญาณ] และ “อนุปาทาปรินิพพาน” [ความดับสันนิหาเชื่อมิได้-อาสวักขญาณ] ให้พิจารณาความแตกต่างระหว่าง “ความเป็นปุถุชนทั่วไป” กับ “ความเป็นอริยบุคคล” ซึ่งขึ้นอยู่กับว่า บุคคลนั้นจะดำรงคิถมันันใน “สัมมาทิฏฐิ” หรือ “มิจฉาทิฏฐิ” ดังนี้

รู้อยู่ที่ใจ ดูอยู่ที่ใจ เห็นอยู่ที่ใจ ฟังอยู่ที่ใจ กำหนดอยู่ที่ใจ ให้เห็นความแจ้ง ความสว่าง ความสงบ จินฺนาใจ

ภาพประกอบ ๑: ความแตกต่างระหว่าง “ความเป็นปุถุชนทั่วไป” กับ “ความเป็นอริยบุคคล”

ฉะนั้น การบำเพ็ญกุศลบารมีในพระพุทธศาสนานั้น ถ้าไม่ได้ดี ก็มักจะได้ชั่วไปเลย มีความถึงพร้อมด้วย “ฉิบหาย ๑๑ อย่าง” ดังกล่าวมาข้างต้น แต่ถ้ายังหน้าด้านอยู่ในพระศาสนาต่อ ชาวบ้านเรียกว่า “อัสขี” คือ ผู้ไม่มีความละอาย หน้าด้านด้วยทุศีล ภิกษุผู้มักประพฤติละเมิดพุทธบัญญัติโดยจงใจละเมิด [ด้วยมีตั้งใจหน้ามึนแม้บวชอยู่ก็ไม่คิด] หรือทำผิดแล้วไม่แก้ไข ถ้าประกอบด้วยไสยาศาสตร์หรือเวทมนต์วิชาอาคม ก็ให้เลื่อนฐานะเป็นพวก “เดียรฉัตร-อัญญาเดียรฉัตร” ชื่อว่า “ติดฉัตร” คือ ผู้ถือฉัตรนอกพระพุทธศาสนา แต่ยังคงมาอาศัยถือเพศสมณะเพื่อแสวงหาลาภสักการะหรือโภคทรัพย์ ถ้าเป็นสมัยครั้งพุทธกาล อันเป็นเหตุให้ทำสังคายนาใน “กถาวัตถุ” (ข้อ ๕ ในพระอภิธรรมปิฎก) แกลงและวินิจฉัยทัสนะของนิกายต่างๆ สมัยสังคายนาครั้งที่ ๓ ได้ทำสังคายนารวบรวมไว้ใน เล่ม ๓๗ กถาวัตถุ หมายถึง คัมภีร์ที่พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ประธานการสังคายนา ครั้งที่ ๓ เรียบเรียงขึ้น เพื่อแก้ความเห็นผิดของนิกายต่างๆ ในพระพุทธศาสนา ครั้งนั้น ซึ่งได้แตกแยกกันออกไปแล้วถึง ๑๘ นิกาย เช่น ความเห็นว่า พระอรหันต์เสื่อมจากอรรถัตตผลได้ เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการเกิดได้ ทุกอย่างเกิดจากกรรม เป็นต้น ประพันธ์เป็นคำปจฺจาวัดชานา มีทั้งหมด ๒๑๕ กถา [วิจารณ์: ชาวพุทธไม่ค่อยใส่ใจให้เรื่องนี้ เพราะชอบอ้างว่าจนไม่มีเวลาศึกษา พวกแสวงหาโชคความมั่งมีมากเกินไป ไม่รู้จักพระ ไม่รู้จักเจ้า ก็ให้ปล่อยคนพวกนี้ไปตามยถากรรม อย่านไปเสียเวลาถกานากับคนพวกนี้ให้มากนัก คงอีกหลายๆ ชาติ แต่คนที่รู้ดีแล้ว กลับไม่ทำ ยิ่งหนักกว่าคนพวกนี้หาเงินพวกนี้อีก เพราะฉะนั้น ให้พิจารณาถึง ธรรมข้อใดเป็นพระสัตตสาสน์ ได้แก่ (๑) วิวาละ-วิสังโยค-อปยยะ-อัปปิจจตา-สันตุฎฐี-ปวิเวก-วิริยารัมภะ-สุภรตา หรือ (๒) เอกันตนิพพิทา-วิวาละ-นิโรธ-อุปสมะ-อภิญญา-สัมโพทะ-นิพพาน ข้อใดไม่ใช่ เป็นสาวกวาตะข้อสอนเฉพาะตนก็ต้องแยกแยะให้ถูก แล้วข้อใดเป็นประโยชน์เกื้อกูลให้เกิดความเพียรชำระกิเลสตัดฉันทให้ดีขึ้น ก็จึงน้อมมาใส่ตนได้ เพื่อให้เห็นแก่ธรรมโดยปรมาตม์ โดยไม่ใช่ไปสาระแนแสไปเข้าเรื่องแต่เรื่องชาวบ้านด้วยพูดเพื่อเจ้า-สัมผัปลาปะ] ดังเช่น บรรดาเหล่าพวกภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ ๑๐ ประการ อันผิดจากพระธรรมวินัย (พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้า ๓ 4-5 FILE 80) ได้แก่

- (๑) ภิกษุเก็บเกลือเหลือไว้ในกลักสำหรับฉันกับอาหาร เห็นว่าสมควร
- (๒) ภิกษุฉันอาหารเมื่อตะวันบ่าย ๒ นิ้ว เห็นว่าสมควร
- (๓) ภิกษุห้ามภักแล้วเข้าไปในละแวกบ้าน แล้วฉันภัตที่ไม่ทำวินัยกรรมก่อน หรือไม่เป็นเดน ภิกษุใช้ เห็นว่าสมควร
- (๔) ภิกษุอยู่ในอาวาสเดียวกันจะแยกทำสังฆกรรม เห็นว่าสมควร
- (๕) ภิกษุทำอุโบสถไม่รอนันทานุมัติ เห็นว่าสมควร
- (๖) ข้อปฏิบัติที่อุปัชฌาย์อาจารย์เคยประพฤติมาผิดกฎอย่างไรประพฤติตาม เห็นว่าสมควร
- (๗) ภิกษุห้ามภักแล้วฉันนมสดที่ยังไม่แปรเป็นนมส้ม เห็นว่าสมควร
- (๘) ภิกษุดื่มสุราอ่อนๆ เห็นว่าสมควร
- (๙) ภิกษุใช้ผ้าสีทณะที่ไม่มีชาย เห็นว่าสมควร
- (๑๐) ภิกษุรับหรือยินดีเงินและทองที่เขาเก็บไว้เพื่อตน เห็นว่าสมควร

ด้วยเหตุนี้ ความศรัทธาเลื่อมใสที่ปราศจากการพิสูจน์หาความจริงที่สูงสุด “โดยสังขนิสัจตถปรมัตถะ” นั่นคือ “สังขัตถะ” [Reality] หมายถึง *สภาวะที่จริงแท้ สภาวะที่ประสบอยู่ สภาวะที่ปรากฏอยู่* ส่วน “ปรมัตถะ” [Absolute Truths] หมายถึง *อรรถอันยิ่ง อันอุดม อันไม่ต้องยึดถือด้วยอาการมีการฟังตามกันมา เป็นต้น* ทั้งนี้ หมายถึงสภาวะธรรมที่จำแนกเป็น “*ขันธ ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรีย์ ๒๒*” [นามรูป ให้เปรียบเทียบกับ “*ปิยรูป-สาตรูป ๑๐*” ด้วย ที่เป็นการเกิดดับแห่งค้นหาในปฏิจางสมุปบาท] รวม ๕๗ อย่าง [การพิจารณาเห็นนามรูปแห่งขันธ ๕ อันเป็นภูมิปัญญาในวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เรียกว่า “*วิปัสสนาภูมิ-ปัญญาภูมิ*”] (พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 30 FILE 80) ดังนี้

ชื่อว่า “*สังขัตถะ*” เพราะ *ความที่ตน* [บุคคล] คือ *สภาวะแต่ละอย่างนั้น เป็นสภาพมีอยู่จริงเช่นนั้น* และได้ชื่อว่า “*ปรมัตถะ*” เพราะ *ความประจักษ์ชัดแก่ตนเอง คือ แก่ตัวสภาวะนั้น* อนึ่ง คำว่า “*สังขัตถะ*” และ “*ปรมัตถะ*” ว่าโดยอรรถแล้วก็เป็นอย่างเดียวกันต่างกันเพียงพยัญชนะ คือหมายถึง *จิต-เจตสิก-รูป-และ-พระนิพพาน* [ปรมัตถธรรม ๔] ส่วนคำว่า “*บุคคล*” [Beings] เป็นเพียง *อุปาทาบัญญัติ* เท่านั้น [นั่นคือ บัญญัติเพราะอาศัยในเรื่องนั้น “*บัญญัติบุคคล*” [สมมติสังขะ-นามบัญญัติ ถ้าเป็น *อรรถบัญญัติ* คือ *ปรมัตถสังขะ*] เหมือนการบัญญัติเงาไม้ (Signifier: คำศัพท์) เพราะอาศัย ต้นไม้ (Signified: ความจริงที่ถูกอ้างถึงด้วยคำศัพท์ ส่วนความหายที่เกิดขึ้น-Meaning คือ Signification 2 -การนิยามความหมาย: Denotation-ความหมายน้อยเดียว ตามพจนานุกรม and Connotation-ความหมายหลายนัย) เหมือนการบัญญัติไฟ (Signifier) เพราะอาศัยเชื้อไฟ (Signified)]

ในความเป็นจริงนั้น การเกิดความเข้าใจในธรรมที่เกี่ยวข้องปฏิสังขตกับตนเองอันเป็นจุดศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ในการบำเพ็ญเพียรภาวนากรรมฐานนั้น “*การนิยามความหมาย*” [Significations] ที่เกิดขึ้นระหว่าง “*สิ่งที่จริง*” [ความเป็นสากล: Universality -*อริยสังข์ ๔*: The Universality of Truths] กับ “*คำศัพท์*” [Terms of Language: Terminology or Philology] อันเป็นภาษาของพวกมนุษย์นั้น [สมมติสังขะ: Conventional Truths] ฉะนั้น ในการเกิดปัญญาแตกฉานในภาษานี้ ย่อมเกิดปัญญาในสมาธิสามัญแห่งโลกิยะ [ปุถุชนทั่วไป หรือนักวิชาการ-ปราชญ์เมธี] หรือในฝ่ายโลกุตตระ [อริยบุคคล-ปราชญ์มุนี-พระอรหันต์] ที่เรียกว่า “*นิรุติปฏิสัมภทา*” หมายถึง ปัญญาแตกฉานในนิรุติ ปรินิพพานในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติ และภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้ อย่างไรก็ตาม หลักปฏิบัติสำคัญในเจริญภาวนานั้น ประกอบด้วย ๓ ประการ ได้แก่ (๑) *การสร้างกุศลกรรม* โดย “*โยนิโสมนสิการโดยปฏิจางสมุปบาท*” ที่เรียกว่า “*สัมปปฏิสัมภทา*” หมายถึง ปัญญาแตกฉานในธรรม ปรินิพพานในหลัก เห็นอรรถาธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ (๒) *ความเข้าใจที่ถูกต้องชอบธรรมในผลหรือประโยชน์ที่เกิดขึ้น* ที่เรียกว่า “*อรรถปฏิสัมภทา*” หมายถึง ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปรินิพพานในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะ

อธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้ จนล่วงรู้ถึงผล และ (๓) **ความมีปัญญาด้วยไหวพริบปฏิภาณ** ที่ปฏิสังขตด้วย “**ความคิดริเริ่ม-ความคิดสร้างสรรค์-ความคิดประยุกต์ดัดแปลง**” ที่เรียกว่า “**ปฏิภาณปฏิสัมภินา**” หมายถึง ปัญญาแตกฉานใน ปฏิภาณ ปรึกษาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบซึ้งซาบในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิด และเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สละเหมาะ เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์ การเข้าถึงภาวะแห่งปัญญาแตกฉานได้นั้น เป็นเรื่องสำคัญในฝ่าย “**ปัญญาขั้นสูง**” [มรรคญาณ] ซึ่งจะกลายเป็นบาทฐานให้เข้าถึง “**วิมุตติขั้นสูง**” [ปราบ-วิราคะ-วิโมกซ์-วิสุทธ-สันติ-นิโรธ-อัสวักขญาณ-นิพพาน] กับ “**วิมุตติญาณทัสสนขั้นสูง**” ได้แก่ **ผลญาณ-ปัจจเวกขณญาณ** มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ว่าด้วย วิมุตติญาณ

(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภินามรรค เล่ม ๗ ภาค ๑ - หน้าที่ 76-77 FILE 68)

คำว่า “**จินนวุฏฺฏมานุปลุสฺสเน ปญฺญา**” แปลว่า “**ปัญญาในการพิจารณาเห็นอุปกิเลสอันอริยมรรคตัดขาดแล้ว**”
ความว่า ปัญญาในการเห็นภายหลังซึ่งอุปกิเลสนั้นๆ อริยมรรคนั้นๆ ตัดขาดแล้ว

คำว่า “**วิมุตติญาณ**” เป็น “**วิมุตติญาณ**” ความว่า “**ญาณในวิมุตติ**”

คำว่า “**วิมุตติ**” ได้แก่ จิตบริสุทธิ์หลุดพ้นจากอุปกิเลสทั้งหลาย หรือ ความที่จิตนั้นหลุดพ้นแล้ว “**ญาณ**” คือ ความรู้ในวิมุตตินั้น ชื่อว่า “**วิมุตติญาณ**”

ท่านกล่าวอธิบายการพิจารณากิเลสที่ละแล้วด้วยญาณนี้ว่า พระอริยบุคคลเมื่อพิจารณาความสืบต่อแห่งจิตที่หลุดพ้นจากกิเลสแล้วก็ดี ซึ่งความหลุดพ้นจากกิเลสก็ดี เว้นกิเลสเสียก็พิจารณาไม่ได้ ดังนี้

ก็คำว่า “**วิมุตตสุมี วิมุตตมิตติ ญาณ โหติ**” แปลว่า “**เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว**” ดังนี้ ท่านกล่าวหมายเอา “**วิมุตติญาณ**” นี้ ส่วนการพิจารณากิเลสที่ยังเหลืออยู่ แม้ไม่ได้กล่าวไว้แล้ว ก็พึงถือเอาว่าเป็นอันกล่าวแล้วด้วย “**วิมุตติญาณ**” นี้ และท่านกล่าวไว้ว่าแม้กล่าวในเอกธรรม ก็เป็นอันกล่าวทั้งหมด เพราะสภาวะธรรมนั้นมีลักษณะเป็นอันเดียวกัน นี้เป็นลักษณะ เป็นหาระ ดังนี้

อีกอย่างหนึ่ง พึงทราบว่า เป็นอันกล่าวถึงการพิจารณากิเลสที่ละแล้วซึ่งพระอริยบุคคล ๔ จะพึงได้ เพราะพระอรหันต์ไม่มีการพิจารณากิเลสที่ยังเหลืออยู่

จบ ว่าด้วย วิมุตติญาณ -----

วิมุตติญาณนิทเทศ

(พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค เล่ม ๗ ภาค ๑ - หน้าที่ 769 FILE 68)

[๑๕๒] ปัญญาในการพิจารณาเห็น “อุปกิเลส” นั้นๆ อัน “อริยมรรค” นั้นๆ ตัดเสียแล้ว เป็น “วิมุตติญาณ” อย่างไร

อุปกิเลสแห่งจิตของตน คือ **สักกายทิฏฐิ-วิจิกิจฉา-สีลัพพตปรามาส-ทิฏฐานุสัย-วิจิกิจฉานุสัย** เป็นกิเลสอัน “โศดาปัตติมรรค” ตัดขาดเสียแล้ว จิตที่หลุดพ้นจากอุปกิเลส ๕ ประการนี้ พร้อมด้วย “ปริยภูฐานกิเลส” [นิเวรณ-นิเวरणูปกิเลส] เป็นอันพ้นแล้วด้วยดี ชื่อว่า “ญาณ” เพราะอรรถว่า **รู้วิมุตติ** นั้น ชื่อว่า “ปัญญา” เพราะอรรถว่า **รู้ชัด** เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า “**ปัญญาในการพิจารณาเห็นอุปกิเลสนั้นๆ อันอริยมรรค นั้นๆ ตัดเสียแล้ว**” เป็น “วิมุตติญาณ”

จบ วิมุตติญาณนิทเทศ -----

อรรถกถาวิมุตตกถา

ว่าด้วย วิมุตติ

(พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 764 FILE 80)

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่อง “วิมุตติ” คือ “การหลุดพ้น” ในเรื่องนั้น คำว่า “วิมุตติญาณ” เป็นชื่อของญาณทั้ง ๔ คือ **วิปัสสา-วิปัสสาญาณ-วิปัสสนา-วิปัสสนาญาณ** [วิปัสสาภิจ-วิปัสสามรรค] ๑ **มรรค-มรรคญาณ-มัคค-มัคคญาณ** [อริยมรรค] ๑ **ผล-ผลญาณ** [อริยผล-สามัญผล] ๑ และ **ปัจจบเวกขณญาณ** ๑

บรรดาญาณเหล่านั้น (๑) “**วิปัสสนา**” ชื่อว่า “**วิมุตติญาณ**” เพราะหลุดพ้นแล้วจากนิमितตารมณเป็นนิตย หรือ เพราะความเป็น “**ตัทธกวิมุตติ**” (๒) “**มรรค**” ชื่อว่า “**สมุจเจทวิมุตติ**” (๓) “**ผล**” ชื่อว่า “**ปฏิบัติสัทธวิมุตติ**” ก็ “**ปัจจบเวกขณญาณ**” ย่อมรู้ซึ่ง “**วิมุตติ**” เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า “**วิมุตติญาณ**” ในวิมุตติญาณ ๔ อย่าง อย่างนี้ “**ผลญาณ**” เท่านั้น **หลุดพ้นแล้วโดยสิ้นเชิง** วิมุตติญาณ ๓ ที่เหลืออันใครๆ ไม่พึงกล่าวว่า “**หลุดพ้นแล้ว**” หรือว่า “**ไม่หลุดพ้นแล้ว**” ดังนี้

เพราะฉะนั้น คนเหล่าใดมีความเห็นผิดคุณลักษณะของนิกายอันระกะทั้งหลายว่า “**วิมุตติญาณหลุดพ้นแล้ว**” โดยไม่แปลกกันเลย เพราะไม่กล่าวว่า “**วิมุตติญาณ**” ชื่อนี้ “**หลุดพ้นแล้ว**” ดังนี้

คำถามของสกวาที่หมายถึงชนเหล่านั้น คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ ถูกถามอีกว่า “วิมุตติญาณไม่ว่าอย่างใดหมดชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว” ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะหมายเอา “ปัจเจกขณญาณ” เป็นต้น ถูกถามว่า “ของบุคคลผู้ปฏิบัติ” เป็นต้น ก็ตอบรับรองหมายเอาความไม่มีอาสวะของมรรคญาณ สกวาทิกล่าวว่า “ญาณของพระโสดาบัน” ดังนี้ เป็นต้นอีก เพื่อท้วงว่า ก็ญาณนั้นไม่ใช่ญาณของพระโสดาบันผู้ตั้งอยู่ในผล แต่ก็ชื่อว่า “วิมุตติญาณ” หรือ ดังนี้ ฟังทราบเนื้อความในที่ทั้งปวง โดยอุบายนี้ ดังนี้แล

อรรถกถาวิมุตตกถา จบ -----

“ผลญาณ” ซึ่งประกอบด้วย “ปโยคปฏิบัติสัทธาปัญญา” คือ การสิ้นสุดแห่งกิจในมรรคทั้ง ๔ เรียกว่า “ผลญาณ” (ข้อ ๑๕ ในญาณ ๑๖) คือ ญาณอันสัมปยุตกับด้วยผลจิตนั้น ก็ต่อจาก “มรรคญาณ” หนึ่งๆ [สหรัคด้วย “อานันตริกสมาธิญาณ” คือ ปัญญาในการตัดอาสวะขาด] นั่นคือ ปัญญาในผลเป็นไปแล้ว เพราะ “ปโยคปฏิบัติสัทธา” นั้นเป็นเหตุ โดยมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ เกิดขึ้นผลญาณ ๓ ขณะก็มี ๒ ขณะก็มี ๑ ขณะก็มี และเพราะ “ผลจิต” นั้นเป็นวิบากเกิดขึ้นในลำดับแห่งโลกุตระกุศลทั้งหลาย ให้พิจารณาถึง “อนุโลมจิต” [ัจจจานุโลมิกญาณ-ข้อ ๑๒ ในญาณ ๑๖] โดยจำแนกตามระดับปัญญาของพระโยคีบุคคล (พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภทามรรค เล่ม ๗ ภาค ๑ - หน้าที่ 75 FILE 68) ดังนี้

- (๑) อนุโลมจิต ของพระโยคีบุคคลใด มี ๒ ขณะ [ดวง] เกิดในชวันวารที่ “อริยมรรค” [มรรคญาณ-ข้อ ๑๔ ในญาณ ๑๖] เกิดขึ้น จิตดวงที่ ๓ จัดเป็นโคตรภูจิต [โคตรภูญาณ-ข้อ ๑๓ ในญาณ ๑๖] ดวงที่ ๔ จัดเป็นมรรคจิต [เพราะความบริสุทธิ์แห่งสมาธิอันเป็นเหตุไม่พึงชาน คือ “มรรคสมาธิ” เป็น “อานันตริกสมาธิญาณ” ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วไม่มีอะไรคั่น ก็จะเกิด “มรรคญาณ” คือ ปัญญาที่กำจัดอาสวะ ตามติดต่อมาในทันที] ผลจิตอีก ๓ ขณะ ย่อมมีแก่พระอริยบุคคลนั้น [รวมเป็น ๗ ตามชวันนิยาม] หรือ “บุคคลผู้มีปัญญามาก” [ปัญญาธิกะ-ปัญญากล้ำ] มีอนุโลม ๒ ดวง ดวงที่ ๓ เป็นโคตรภู [โคตรภูญาณ] ดวงที่ ๔ เป็นมรรคจิต มีผลจิต ๓ ดวง จากนั้นจิตก็ลงสู่ภวังค์
- (๒) อนุโลมจิต ของพระโยคีบุคคลใด มี ๓ ขณะ [ดวง] จิตดวงที่ ๔ เป็นโคตรภู [โคตรภูญาณ] จิตดวงที่ ๕ เป็นมรรคจิต ผลจิตอีก ๒ ขณะ ย่อมมีแก่พระอริยบุคคลนั้น [รวมเป็น ๗ ตามชวันนิยาม] หรือ “บุคคลผู้มีปัญญาปานกลาง” [สัทธาธิกะ] อนุโลมมี ๓ ดวง ดวงที่ ๔ เป็นโคตรภู [โคตรภูญาณ] ดวงที่ ๕ เป็นมรรคจิต มีผลจิต ๒ ดวง จากนั้นก็ลงสู่ภวังค์
- (๓) อนุโลมจิต ของพระโยคีบุคคลใด มี ๔ ขณะ [ดวง] จิตดวงที่ ๕ เป็นโคตรภู [โคตรภูญาณ] จิตดวงที่ ๖ เป็นมรรคจิต ผลจิตอีก ๑ ขณะ ย่อมมีแก่พระอริยบุคคลนั้น [รวมเป็น ๗ ตามชวันนิยาม] หรือ “บุคคลผู้มีปัญญาน้อย” [มันตปัญญา-วิริยาธิกะ] อนุโลมมี ๔ ดวง ดวงที่ ๕ เป็นโคตรภู [โคตรภูญาณ] ดวงที่ ๖ เป็นมรรคจิต ดวงที่ ๗ เป็นผลจิต จากนั้นจิตก็ลงสู่ภวังค์

ว่าด้วย อนุโลมญาณ [กรณีใน บุคคลผู้มีปัญญาปานกลาง]

(พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้าที่ 630-631 FILE 75)

ในวาระคือ [วิธีแห่งมรรค-มรรควิธี] ไค มีการออกไปด้วยมรรค “มโนวิญญานธาตุ” ที่เป็น “อเหตุกิริยา” [อเหตุกิริยาจิต ๓ (ข้อ ๓ ในอเหตุกจิต ๑๘ จิต ๘๕) คือ จิตที่เป็นเพียงกิริยา ไม่มีสัมปยุตตเหตุ] เป็น ธรรมสหระคด้วย “อุเบกขา” [อุเบกขาเวทนา] เป็น “มโนทวาราวชชนจิต” ให้ภวังค์เคลื่อนไปกระทำขั้น ทั้งหลาย ที่เป็นอารมณ์แห่งวิปัสสนาให้เป็นอารมณ์

- (๑) ถัดจากนั้นไป “ขวนะดวงแรก” ชื่อ “อนุโลมญาณ” [อนุโลมญาณดวงที่ ๑] ก็เกิดขึ้นถือเอาขั้นที่ “มโนทวาราวชชนจิต” นั้นถือเป็นอารมณ์ “อนุโลมญาณ” [สัจจานุโลมิกญาณ-ข้อ ๑๒ ในญาณ ๑๖ คือ ญาณเป็นไปโดยควรแก่การหยั่งรู้ริยัสัจจ] นั้น ก็เป็นไปในขั้นเหล่านั้นว่า “*ไม่เที่ยงบ้าง- เป็นทุกข์บ้าง-เป็นอนัตตาบ้าง*” [อนุปัสสนา ๓: อนิจจานุปัสสนา-ทุกขานุปัสสนา-อนัตตานุปัสสนา] บรรเทาความมืดที่หยาบๆ ซึ่งปกปิดสัจจะ กระทำลักษณะทั้ง ๓ [สามัญญลักษณะโดยไตรลักษณะ] ให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้นก็ดับไป
- (๒) ถัดจากนั้น “อนุโลมญาณดวงที่ ๒” ก็เกิดขึ้น ในบรรดา “อนุโลมญาณ ๒ ดวง” นั้น ดวงแรกไม่มี “*อาเสวนปัจจย*” [ปัจจยโดยการเข้าไปหรือทำให้ชิน] ดวงที่ ๒ มีดวงแรกเป็น “*อาเสวนปัจจย*” ดวงที่ ๒ นั้น มี “*อาเสวนปัจจย*” ได้แล้วจึงเป็น “*ญาณ-คมกล้า-ส่องใส*” เป็นไปในอารมณ์นั้น โดยอาการนั้นเหมือนกัน บรรเทาความมืดปานกลางซึ่งปกปิด “*สัจจะ*” [อริยัสัจจ ๔] ไว้ การทำ ลักษณะ ๓ [สามัญญลักษณะโดยไตรลักษณะ] ให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้นแล้วดับไป
- (๓) ในลำดับนั้น “อนุโลมญาณดวงที่ ๓” ก็เกิดขึ้นมี “อนุโลมญาณดวงที่ ๒” เป็น “*อาเสวนปัจจย*” แม้ “อนุโลมญาณดวงที่ ๓” แม้นั้นเพราะมี “*อาเสวนปัจจย*” ได้แล้วจึง “*คมกล้า-ส่องใส*” เป็นไปในอารมณ์นั้น โดยอาการนั้นเหมือนกัน บรรเทาความมืดอันละเอียดที่เหลือซึ่งปกปิด “*สัจจะ*” [อริยัสัจจ ๔] นั้น กระทำให้หมดไป กระทำลักษณะ ๓ [สามัญญลักษณะโดยไตรลักษณะ] แจ่มแจ้งยิ่งขึ้นแล้วดับไป

เมื่อ “อนุโลมญาณ ๓” [สัจจานุโลมิกญาณ-ข้อ ๑๒ ในญาณ ๑๖] บรรเทาความมืดปกปิด “*สัจจะ*” [อริยัสัจจ ๔] อย่างนี้แล้ว ลำดับนั้น “โคตรภูญาณ” [จิตดวงที่ ๔] (ข้อ ๑๓ ในญาณ ๑๖) ก็เกิดขึ้น การทำ “*พระนิพพาน*” ให้เป็นอารมณ์

จบ ว่าด้วย อนุโลมญาณ -----

“ปัจเจกชนญาณ” (ข้อ ๑๖ ในญาณ ๑๖) คือ ปัญญาเป็นเครื่องเห็นเพ่งรู้ในธรรมคือมรรคและผลกับทั้งใน อริยสัจธรรม นั่นคือ “สัจจะ ๔” [อริยสัจ ๔] ที่เกิดขึ้นในมรรคขณะและผลขณะ คือ (๑) มาพร้อมแล้ว (๒) ถึงพร้อมแล้ว (๓) ประชุมกันในกาลนั้น ด้วยสามารถแห่งการได้เฉพาะ [ปัจเจกตตะ] และ ด้วยสามารถแห่ง การแทงตลอด [ปฏิเวธะ] ฉะนั้น “สัมมาญาณ” คือ “ปัจเจกชนญาณแห่งมรรคญาณและผลญาณ” [ญาณเป็น เครื่องพิจารณา] อันเป็น “อรรถปฏิสัมภทา” นั้น เป็น “ปฏิภาณปฏิสัมภทา” เพราะคำว่า “ญาณในญาณ ทั้งหลาย” เป็น “ปฏิภาณปฏิสัมภทา” ด้วยเหตุนี้ “ปัจเจกชนญาณ” นั้น ชื่อว่า “หาสปัญญา” [ปัญญารำเริง] แห่งจิตสันดานอันเป็นไปด้วยอาการรำเริง เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า “ปัญญา ๘” [ชวนปัญญา-นิพเพธิก ปัญญา-มหาปัญญา-ติกขปัญญา-วิบูลปัญญา-คัมภีรปัญญา-อัสสามันตปัญญา-จตุปฏิสัมภทา (บัณฑิต) -ปฤ ปัญญา คือ เริ่มจากการเจริญอนุปัสสนา ๗ ขึ้นมาเรื่อยๆ] ย่อมยัง “หาสปัญญา” ให้บริบูรณ์ และ “หาส ปัญญา” เป็น “ปฏิภาณปฏิสัมภทา” ให้พิจารณารายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับ “ปัญญารำเริง” ดังนี้

ว่าด้วย หาสปัญญา-ปัญญารำเริง

(พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरินิชาตสัถ์ เล่ม ๓ ภาค ๑ - หน้าที่ 203 FILE 22)

“ปัญญารำเริง” เป็นไฉน

- (๑) ชื่อว่า “ปัญญารำเริง” เพราะบุคคลบางคนในโลกนี้มากด้วยความรำเริง มากด้วยความรู้ มากด้วยความ ยินดี มากด้วยความปราโมทย์ บำเพ็ญศึลบำเพ็ญอินทรีย์สังวร บำเพ็ญโภชนมัตตัญญูตา ชาคริยานุโยค ศีลขันธ สมาธิขันธ ปัญญาขันธ วิมุตติขันธ วิมุตติญาณทัสสนขันธ
- (๒) ชื่อว่า “มีปัญญารำเริง” เพราะเป็นผู้มากด้วยความปราโมทย์ รู้แจ้งฐานะและมีฐานะ
- (๓) ชื่อว่า “มีปัญญารำเริง” เพราะเป็นผู้มากด้วยความรำเริง บำเพ็ญสมาบัติเป็นเครื่องอยู่ให้บริบูรณ์ เป็นผู้ มากด้วยความรำเริงแทงตลอด “อริยสัจจ์”
- (๔) ชื่อว่า “มีปัญญารำเริง” เพราะยังสติปัญญาน สัมมปฺปชาน อิทธิบาท อินทรีย์ พละ โภขณงค์ อริยมรรค [โพธิปักขิยธรรม ๓๗] ให้เจริญ เป็นผู้มากด้วยความรำเริง ทำให้แจ้ง “สามัญผล”
- (๕) ชื่อว่า “มีปัญญารำเริง” เพราะแทงตลอด “อภิญญา” ทั้งหลาย
- (๖) ชื่อว่า “มีปัญญารำเริง” เพราะเป็นผู้มากด้วยความรำเริง มากด้วยความรู้ ความยินดี และ ความปราโมทย์ กระทำให้แจ้ง “พระนิพพาน” อันเป็นปรมัตถ์ [ปรมัตตะ]

จบ ว่าด้วย หาสปัญญา-ปัญญารำเริง -----

อนึ่ง “ปัจเจกขณะญาณ” ยังหมายถึง ญาณเป็นเครื่องหมุนกลับมาเห็นรู้แจ่มแจ้ง อีกด้วย โดยสรุปแล้ว รวม “ปัจเจกขณะญาณ” ทั้งหมด มี ๑๕ ประการ นั่นคือ พิจารณาทบทวนใน (๑) มรรค (๒) ผล (๓) กิเลสที่ละแล้ว (๔) กิเลสที่ยังเหลือ และ (๕) พระนิพพาน (พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค เล่ม ๗ ภาค ๑ - หน้า 78 FILE 68) ดังนี้

กึ่งในที่สุดแห่งโศคาปัตติผลในมรรควิถี จิตของพระโศคาบันก็ถึงภวังค์ ต่อแต่นั้นก็ตัดภวังค์ขาด “โนทวาราวชชนะ” [ปัญจทวาราวชชนะ คือ การคำนึงอารมณ์ใหม่ทางทวารนั้นๆ ในทวารทั้ง ๕ ถ้าอยู่ในมโนทวารวิถี ก็เป็นมโนทวาราวชชนะซึ่งเกิดในช่วงวิถีจิตมี ๑๔ ขณะ] ก็เกิดขึ้นเพื่อพิจารณาจรค ครั้น “มโนทวาราวชชนะ” นั้นดับลงแล้ว “ชวนจิต” [หน้าที่เล่นเสพอารมณ์ อันเป็นช่วงที่ทำกรรม] พิจารณาจรคก็เกิดขึ้น ๗ ขณะ [โดยพิจารณาตาม อนุโลมญาณ-อนุโลมจิต รวมเป็น ๗ ตามชวนนิยาม] โดยลำดับจะนี้แล ครั้นแล้วก็ถึงคู่ภวังค์อีก “อาวัชชนจิต” เป็นต้น [ตามลำดับด้วยความเป็นผู้ชำนาญใน (๑) อาวัชชนะ (๒) สมุปปีชณะ (๓) อธิฏฐานะ (๔) วุฏฐานะ (๕) ปัจเจกขณะ = วิถี ๕] ก็เกิดขึ้นเพื่อพิจารณาธรรมทั้งหลายมีผล เป็นต้น โดยนัยนั่นเอง เพราะความเกิดแห่งธรรมเหล่าใดมีผล เป็นต้น พระโศคาบันนั้น ก็พิจารณาทบทวนใน (๑) มรรค (๒) ผล (๓) กิเลสที่ละแล้ว (๔) กิเลสที่ยังเหลือ และ (๕) พระนิพพาน [ในปัจเจกขณะของพระสกทาคามีและพระอนาคามี ก็มีเหมือนกัน ยกเว้น พระอรหันต์ มีปัจเจกขณะ ๔ ประการ คือ ไม่มีการพิจารณากิเลสที่ยังเหลืออยู่]

ปัจเจกขณะวิถี	มัคควิถี	จำนวน
ปัจเจกขณะวิถีที่เกิดภายหลัง	โศคาปัตติมัคควิถี	มี ๕ ประการ
ปัจเจกขณะวิถีที่เกิดภายหลัง	สกทาคามีมัคควิถี	มี ๕ ประการ
ปัจเจกขณะวิถีที่เกิดภายหลัง	อนาคามีมัคควิถี	มี ๕ ประการ
ปัจเจกขณะวิถีที่เกิดภายหลัง	อรหัตตมัคควิถี	มี ๔ ประการ
รวม		๑๕ ประการ

ภาพประกอบ ๒: การจำแนกลำดับขั้นมัคควิถีตาม “ปัจเจกขณะญาณมี ๑๕ ประการ”

สรุปลำดับในการเจริญวิปัสสนากถา

- (๑) **ลำดับแห่งการเกิดขึ้น** [รัชมัญญูตีตญาณ-จตุปปาตญาณ-ทิพจักขุญาณ คือ ปัญญาหยั่งรู้การจติและปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรมแห่งตน โดยพิจารณาตาเหตุปัจจัย ดังเช่น สัตว์ผู้เกิดในครรภ์: โดยแรกสัตว์ถือปฏิสนธิใน สัปดาห์ที่ ๑ เกิดเป็น “กลละ” คือ เปือกตมเพราะจมอยู่และชั้นเข้าหนองหนึ่ง ในสัปดาห์ที่ ๒ จากกลละก็เกิดเป็น “อัพพุทะ” คือ ชั้นขุ่นคังมีสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ ในสัปดาห์ที่ ๓ จากอัพพุทะเกิดเป็น “เปลิ” คือ ชั้นเนื้ออ่อนๆ ในสัปดาห์ที่ ๔ จากเปลิเกิดเป็น “มณะ” คือ ก้อนแข็งมีลักษณะเหมือนฟองไข่ไก่เป็นวงราบโดยรอบอันใด ลักษณะของ “มณะ” บังเกิดเพราะ กรรมเป็นปัจจัย [กรรมปัจจัย-ข้อ ๑๓ ในปัจจัย ๒๔] ก็ฉนั้น ต่อจาก “มณะ” ก็เกิดเป็น “สาขอวัยวะ” คือ ผมบ้าง ขนบ้าง เล็บ บ้าง มารดาของ “นระ” [คน ผู้ชาย คำว่า “นระ” คือ ผู้นำไป คำว่า “นารี” คือ หญิงนั้นเป็นของนระ] นั้นบริโภคโภชนะสิ่งใด ทั้งข้าวทั้งน้ำนระผู้อยู่ในครรภ์มารดานั้น ย่อมเลี้ยงอภภาพด้วยโภชนะสิ่งนั้น อยู่ในครรภ์มารดานั้น] โดยเนิ่นนาน ๑๔ ในโสฬสญาณ-ญาณ ๑๖ ยกเว้น **นามรูปปริเฉทญาณ** ได้แก่ ปัจจัยปริคคหญาณ สัมมสนญาณ-อุท্থัพพยานุปีสสนาญาณ-กังกานุปีสสนาญาณ-ภยตูปัญฐานญาณ-อาทีนวานุปีสสนาญาณ-นิพพิทานุปีสสนาญาณ-มัญญิตุกัมยตาญาณ-ปฏิสังขานุปีสสนาญาณ-สังขารุเปกขาญาณ-สังขานุโลมิกญาณ (อนุโลมญาณ) -มรรคญาณ-ผลญาณ-ปัจจบเวกขณญาณ
- (๒) **ลำดับแห่งการประหาณ** [โมณะ: **ทสฺสนน ปหาคตฺตพฺพา ฐมฺมา** หมายถึงเอา โสดาปัตติมรรค กับ **ภาวนาย ปหาคตฺตพฺพา ฐมฺมา** หมายถึงเอา สกทาคามิมรรค-อนาคามิมรรค-และ-อรหัตมรรค]
- (๓) **ลำดับแห่งการปฏิบัติ** [วิสุทธิ ๗: สีลวิสุทธิ-จิตตวิสุทธิ-ทัญญูวิสุทธิ-กงฺขาวิตรณวสุตฺติ-มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทธิ-ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทธิ-ญาณทสฺสนวิสุทธิ]
- (๔) **ลำดับแห่งภูมิ** [ภูมิ ๓: สภาวธรรมทั้งหลายที่เป็น กามาวจร-รูปาวจร-อรูปาจร]
- (๕) **ลำดับแห่งเทศนา** [โพธิปักขิยธรรม ๓๗: สติปัญญา ๔-สัมมัปธาน ๔-อิทธิบาท ๔-อินทรีย์ ๕-โพชฌงค์ ๗-โพชฌงค์ ๗-อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ **อนุปฺพพิทฺธา:** ทานกถา-ศีลกถา-สັคคกถา-ประกาศโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกามทั้งหลาย-และ-อานิสงส์ในการออกจากกาม คือ ลำดับการเทศน์ให้เกิด “**ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักร**” แก่สาวก] หมายถึงเหตุ: “**ธรรมจักร**” มี ๒ ญาณ ได้แก่ **ปฏิเวชญาณ ๑ เทศนาญาณ ๑** ใน “**ธรรมจักร ๒ อย่าง**” นั้น (๑) “**ธรรมจักร**” อันพระปัญญาอบรมแล้วนำมาซึ่ง “**อริยมผล**” แต่พระองค์ชื่อว่า “**ปฏิเวชญาณ**” ส่วน (๒) “**ธรรมจักร**” อันพระกรณอบรมแล้ว นำมาซึ่ง “**อริยมผล**” แก่สาวกทั้งหลายชื่อว่า “**เทศนาญาณ**” อนึ่ง “**ปฏิเวชญาณ**” เป็น “**โลกุตระกุศล**” สหระคตด้วย “**อุเบกขา**” ไม่มีวิตก-ไม่มีวิจารณ์ ส่วน “**เทศนาญาณ**” เป็น “**โลกียะ**” และ เป็น “**อภัยกถุต**” ซึ่งญาณทั้งสองนั้น ก็ไม่ทั่วไปกับคนอื่นๆ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การจะพึ่งตนเองได้นั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายเพื่อที่จะตรัสรู้สัมโพธิญาณ เพราะต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาการกระทำทุกอย่าง โดยใช้เหตุผลตามหลักปฏิจสุมุปาบท [โยนิโสมนสิการ] พร้อมด้วยบรรดาญาณในวิปัสสนาทั้งหลาย กว่าผู้ปฏิบัติธรรมจะเกิด “สัมมาทิฐิ” คือ ความเห็นโดยชอบธรรมเกี่ยวกับการเกิดดับในนามรูปแห่งขันธ ๕ [ขันธ ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรีย์ ๒๒] ที่สัมปยุตต์ด้วยปัญญาในโลกิยะและโลกุตตระ [กุศลธรรม-อภัยกตธรรม-อริยสัจ ๔-ปฏิจสุมุปาบท ๑๒-ปัจฉัยธรรม-ไตรลักษณ์] ที่พร้อมจะแสดงพฤติกรรมหรือการกระทำใดๆ ออกมา ที่เรียกว่า “กรรม ๓: กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม” ด้วย “สัมมาสังกัปปะ” [สัญญาเจตนา] คือ ความดำรงคิดโดยชอบธรรม แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเข้าใจว่า ในขั้นสูงสุดแห่งการประพาศปฏิบัติอันเป็นหนทางแห่งการดับกิเลสและทุกข์ทั้งปวงนั้น คือ การระงับกรรมทั้งหลายไม่ให้เกิดสืบเนื่องกันในวัฏฏะทั้ง ๓ ได้แก่ กิเลสวัฏฏ์-กรรมวัฏฏ์-วิปากวัฏฏ์ [ให้พิจารณาตามหลักปฏิจสุมุปาบท ที่เรียกว่า “ธัมมัญญิตติญาณ-ปัจฉัยปริคคหญาณ” (ข้อ ๒ ในญาณ ๑๖)] คือ การดับขันธทั้ง ๕ ที่เรียกว่า “วฏฏฐานคามินีปฏิปทา” ในส่วนแรก กับ “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา” ในส่วนหลัง และในส่วนท้ายสุดจริงๆ คือ “วิมุตตีสุข” [ซึ่งต่อออกจาก “ผลญาณ” ที่เรียกว่า “สัมมาญาณ”] อันเป็นความหลุดพ้นโดยถาวร โดย “อรรถผลวิมุตติ” [สัมมาวิมุตติ-วิมุตตานุตตริยะ] ที่เรียกว่า “อนุปาทิสเสนิพพานธาตุ” [การดับขันธปรินิพพานของพระอรหันต์ระดับพระอเสขะ] เพราะฉะนั้น การบำเพ็ญเพียรบารมีในการปฏิบัติธรรม [ประพาศิพรหมจรรย์] ในพระพุทธศาสนานั้น จึงไม่ใช่เรื่องง่ายๆ แก่คนทั่วไป ที่นึกอยากจะทำก็ทำ โดยไม่ใช่เหตุผลด้วยปัญญา แก่องค์ความรู้ในบทความนี้ ที่บรรยายมาข้างต้น ก็ไม่ใช่ว่าใครๆ ก็จะอ่านหรือศึกษาได้อย่างรู้แจ้งแทงตลอดทุกเรื่องได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้เขียนบรรยายก็ยังไม่ได้อธิบายจนครอบคลุมหมดทุกประเด็นในคราวเดียวกัน และในส่วนนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องต่อเติมองค์ความรู้ให้ครบสมบูรณ์ด้วยตนเอง ให้เกิดความสมดุลหรือความสมมาตรในขั้นตอนการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องตามพระสัจธรรมของพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า นั่นคือ ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทางจาก “หลักมัชฌิมาปฏิปทา” โดยเฉพาะความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในจุดหมายและประโยชน์แห่งปฏิปทาอันยิ่งในการปฏิบัติธรรมที่ตนเองกำลังดำเนินการอยู่นี้ แต่อย่างไรก็ตาม อย่าลืมว่า คำศัพท์ที่ใช้ในการบรรยายพระธรรมคำสอนของพระตถาคตอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นนั้น ใช้กันมาร่วมสมัยราวๆ ถึง ๒,๖๐๐ ปี ผ่านมาแล้ว ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายเป็นคนในยุคสมัยใหม่ที่มีมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ล้ำยุค ก็ไม่น่าจะเข้าใจประเด็นเนื้อหาของพระสัจธรรมได้ยากกว่าคนสมัยก่อนๆ ที่พากันฟังพระธรรมและบรรลุถึงความ เป็นอริยบุคคล คือ พระอรหันต์ในคราวเดียวกันเป็นจำนวนมาก “พวกท่านทั้งหลายได้ชวนกันไปเป็นพระอรหันต์” ในบรรดาสัตบุรุษทั้งหลายนั้น ไม่ได้ชวนกันไปแสวงหาโภคทรัพย์ ไปเอาไร้เอาเปรียบคนที่อ่อนแอกว่า ฉะนั้น การสำรวจตัวตน [จิตวิญญาณ] อย่างถ่องแท้แจ้งชัดจึงเป็นเรื่องสำคัญเพื่อรู้จักกำลังของตนเอง ที่เรียกว่า “อัตตสัมปทา” [Self-Actualization] หมายถึง ความถึงพร้อมแห่งตนคือมีจิตใจซึ่งพัฒนาเต็มที่แล้ว ความถึงพร้อมด้วยตนที่ฝึกดีแล้ว การทำตนให้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติของผู้ที่พัฒนาแล้วโดยสมบูรณ์ ทั้งด้าน “กาย-ศีล-จิต-และ-ปัญญา” [ที่จะเป็น “ภาวิตัตต์” คือ ผู้มีตนอันได้พัฒนาแล้วอันหมายถึง “พระอรหันต์”] นั่นคือการประพาศิตนใน “ภาวนา ๔-ภาวิต ๔” ที่สัมปยุตต์ด้วย “บุพนิमितแห่งมรรค ๗” ดังนี้

“บุพนิมิตแห่งมรรค ๗” หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องหมายบ่งบอกล่วงหน้าว่า มรรคมืองค์ ๘ ประการอัน ประเสริฐ จะเกิดขึ้นแก่ผู้นั้น ได้แก่

- (๑) “กัลยาณมิตตตา” คือ ความมีกัลยาณมิตร มีมิตรดี คบหาคนที่เป็นแหล่งแห่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี
- (๒) “ศีลสัมปทา” คือ ความถึงพร้อมด้วยศีล การทำศีลให้ถึงพร้อม ตั้งตนอยู่ในวินัยและมีความประพฤติทั่วไปดีงาม
- (๓) “ฉันทสัมปทา” คือ ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ การทำฉันทะให้ถึงพร้อม ความใฝ่ใจอยากจะทำกิจหน้าที่และสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องให้ดีงาม ความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์
- (๔) “อตตสัมปทา” คือ ความถึงพร้อมด้วยตนที่ฝึกดีแล้ว การทำตนให้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติของผู้ที่พัฒนาแล้วโดยสมบูรณ์ ทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา [ที่จะเป็น “ภาวัตตต” คือ ผู้มีตนอันได้พัฒนาแล้ว]
- (๕) “ทิวฺฐิสัมปทา” คือ ความถึงพร้อมด้วยทิวฺฐิ การทำทิวฺฐิให้ถึงพร้อม การตั้งอยู่ในหลักความคิด ความเชื่อถือที่ถูกต้องดีงามมีเหตุผล เช่น ถือหลักความเป็นไปตามเหตุปัจจัย
- (๖) “อัปฺมาทสัมปทา” คือ ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท การทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม
- (๗) “โยนิโสมนสิการสัมปทา” คือ ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ การทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม ความฉลาดคิดแยกคายให้เห็นความจริงและหาประโยชน์ได้

การเข้าโค้งให้ถูกมุมมองศาคด้วย “อริยมรรคมืองค์ ๘” นั้น จึงเป็นขั้นตอนของการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องโดยชอบธรรม เป็นไปตามคำสอนของพระศาสดา ด้วยมุ่งเอาปัญญาเห็นธรรม คือ เห็นสภาวะธรรมทั้งหลายตามที่เป็นจริง ที่เรียกว่า “ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักษุ-ธรรมจักร” ในฝ่ายของผู้จะเป็นอริยสาวกของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าต่อไป และมุ่งเอาคุณบทแห่งบุคคล ที่เรียกว่า “พระอรหันต์” เป็นสำคัญ ให้ผู้ปฏิบัติธรรมพิจารณาเปรียบเทียบแนวความคิดและข้อประพฤติปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ดังนี้

ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักษุ-ธรรมจักร

ภาคทฤษฎี:	มัชฌิมาปฏิปทา [เริ่มด้วยปัญญา-ดำเนินด้วยปัญญา-นำไปสู่ปัญญา] = อริยสัจจ์ ๔
แนวทาง:	ไตรสิกขา [ศีล-สมาธิ-ปัญญา = อธิปัญญาสิกขา-อธิศีลสิกขา-อธิจิตตสิกขา]
ภาคปฏิบัติ:	อริยมรรคมืองค์ ๘ [อธิปัญญา-อธิศีล-อธิจิตต์]
จุดหมาย:	อริยบุคคล ๔ [โสดาบัน-สกทาคามี-อนาคามี-อรหันต์]

ภาพประกอบ ๓: การเปรียบเทียบแนวความคิดและข้อประพฤติปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

ฉะนั้น ความคิดพื้นฐานอันเป็น “ความเชื่อ–ความศรัทธา–ความเลื่อมใส” ด้วยภาวะที่มีจิตปราศจากนิเวรณ [อุเบกขา–เอกัคคตา] โดยต้องประกอบด้วยการใช้เหตุผล คือ การทำโยนิโสมนสิการด้วยหลักปัจจุสมุปบาทเพื่อให้ครอบงำในอริยสัจ ๔ คือ ปัญญาเห็นธรรมและปัญญาตรัสรู้ได้จริงในบรรดาธรรมทั้งปวง ที่เรียกว่า “หาสติปัญญา–ปัญญารำเรือง” [ปฏิภาณปฏิสัมภิตา หรือมีบาทฐานมาจากการพัฒนาปัญญา ๘ ประการ ได้แก่ ชวนปัญญา–นิพเพทิกปัญญา–มหาปัญญา–ตักขปัญญา–วิบูลปัญญา–คัมภีรปัญญา–อัสสามันตปัญญา–จตุปฏิสัมภิตา (บัณฑิต)–ปฤปัญญา] ในธรรมทั้งหลาย [สัมมปีติ] ไม่ใช่ผู้เกลียดคร้านในธรรม เพราะด้วย (๑) “มฺหฺญฺฐสัจจะ–อสฺมปชฺชญฺจะ” คือ ฝ่ายอวิชา โดยเปรียบเทียบกับ (๒) “สติ–สฺมปชฺชญฺจะ” พร้อมด้วย (๓) “ทิกฺขวิสุทฺธิ–ทิกฺขวิสุทฺธา” คือ ฝ่ายวิชา ดังนี้

(๑) มฺหฺญฺฐสัจจะ–อสฺมปชฺชญฺจะ

(๑.๑) “มฺหฺญฺฐสัจจะ” หมายถึง ความระลึกรู้ไม่ได้–ความไม่ตามระลึกรู้–ความไม่หวนระลึกรู้–ความระลึกรู้ไม่ได้–อาการที่ระลึกรู้ไม่ได้–ความไม่ทรงจำ–ความเลื่อนลอย–ความหลงลืม

(๑.๒) “อสฺมปชฺชญฺจะ” หมายถึง ความไม่รู้–ความไม่เห็น–ความไม่ตรัสรู้–ความไม่รู้โดยสมควร–ความไม่รู้ตามความเป็นจริง–ความไม่แทงตลอด–ความไม่ถือเอาให้ถูกต้อง–ความไม่หยั่งลงโดยรอบคอบ–ความไม่พินิจ–ความไม่พิจารณา–ความไม่กระทำให้ประจักษ์–ความทราบปัญญา–ความไม่เขลา–ความไม่รู้ชัด–ความหลง–ความลุ่มหลง–ความหลงไหล–อวิชา–โอะหะคืออวิชา–โยคะคืออวิชา–อนุสัยคืออวิชา–ปริยฎฐานคืออวิชา–ถิมคืออวิชา–อกุศลมูลคือ โมะหะ

(๒) สติ–สฺมปชฺชญฺจะ

(๒.๑) “สติ” หมายถึง (๑) สติ: ความตามระลึกรู้–ความหวนระลึกรู้ (๒) สติ: กิริยาที่ระลึกรู้–ความทรงจำ–ความไม่เลื่อนลอย–ความไม่ลืม สติ: สตินทริย–สติพละ–สัมมาสติ คำว่า “สติพล” ก็คือ สติ นั้นเอง โดยที่ไม่หวนไหวไปเพราะความไม่มีสติ คำว่า “สมาธิพล” ก็คือ สมาธิ นั้นเอง โดยที่ไม่หวนไหวไปเพราะความฟุ้งซ่าน คำว่า “สมณะ” คือ สมาธิ และ คำว่า “วิปัสสนา” คือ ปัญญา

(๒.๒) “สฺมปชฺชญฺจะ” หมายถึง (๑) ปัญญา: กิริยาที่รู้ชัด–ความวิจัย–ความเลือกสรร–ความวิจัยธรรม–ความกำหนดหมาย–ความเข้าไปกำหนด–ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ–ภาวะที่รู้–ภาวะที่ฉลาด–ภาวะที่รู้ละเอียด–ความรู้แจ่มแจ้ง–ความคั่นคิด–ความใคร่ครวญ–ปัญญาเหมือนแผ่นดิน–ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส–ปัญญาเครื่องนำทาง–ความเห็นแจ้ง–ความรู้ชัด–ปัญญาเหมือนปฏัก (๒) ปัญญา: ปัญญินทริย–ปัญญาพละ–ปัญญาเหมือนศีลตรา–ปัญญาเหมือนปราสาท–ความสว่างคือปัญญา–แสงสว่างคือปัญญา–ปัญญาเหมือนประทีป–ปัญญาเหมือนดวงแก้ว–ความไม่หลง–ความวิจัยธรรม–สัมมาทิฎฐิ ฉะนั้น “สฺมปชฺชญฺจะ” คือ ญาณ [ความรู้]

(๓) ทิฏฐิวิสุทธิ-ทิฏฐิสัมปทา

(๓.๑) “**ทิฏฐิวิสุทธิ**” หมายถึง (๑) ญาณเป็นเครื่องรู้ว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน [กัมมัสสกตาญาณ = ธรรม์ทิฏฐิ] (๒) ญาณอันสมควรแก่การหยั่งรู้อริยสัจ ๔ [ัจจนา โลมิกญาณ] (๓) ญาณของท่านผู้พร้อมเพรียงด้วยอริยมรรค ๘ [มัคคญาณ] (๔) ญาณของท่านผู้พร้อมเพรียงด้วยอริยผล ๔ [ผลญาณ]

(๓.๒) “**ทิฏฐิสัมปทา**” หมายถึง ความเห็นว่ (๑) ทานที่บุคคลให้แล้วย่อมมีผล (๒) การบูชาย่อมมีผล (๓) การบวงสรวงย่อมมีผล (๔) ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วมีอยู่ (๕) โลกนี้มีอยู่ (๕) โลกอื่นมีอยู่ (๖) มารคามีอยู่ (๗) บิคาามีอยู่ (๘) สัตว์ที่จุติและอุบัติมีอยู่ (๙) สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีอยู่ในโลก (๑๐) สมณพราหมณ์ที่ทำให้แจ้ง ซึ่งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้มีอยู่ในโลก ดังนี้ ความเห็นด้วย: (๑) **ปัญญา**: กิริยาที่รู้ชัด-ความวิจย-ความเลือกสรร-ความวิจยธรรม-ความกำหนดหมาย-ความเข้าไปกำหนด-ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ-ภาวะที่รู้-ภาวะที่ฉลาด-ภาวะที่รู้ละเอียด-ความรู้แจ่มแจ้ง-ความค้นคิด-ความใคร่ครวญ-ปัญญาเหมือนแผ่นดิน-ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส-ปัญญาเครื่องนำทาง-ความเห็นแจ้ง-ความรู้ชัด-ปัญญาเหมือนปลูก (๒) **ปัญญา**: ปัญญินทรีย์-ปัญญาพละ-ปัญญาเหมือนศีลตรา-ปัญญาเหมือนปราสาท-ความสว่างคือปัญญา-แสงสว่างคือปัญญา-ปัญญาเหมือนประทีป-ปัญญาเหมือนดวงแก้ว-ความไม่หลง-ความวิจยธรรม-สัมมาทิฏฐิ สัมมาทิฏฐิแม้ทั้งหมด จัดเป็น “**ทิฏฐิสัมปทา**”

เพราะฉะนั้น ปัญญาที่เกิดจากการพึ่งพาตนเอง โดยฝึกเอง-พิจารณาเอง อยู่ตั้งมั่นในพระสัจตสุสาน์ของของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วมีคำปรึกษาจากพระอริยเจ้าผู้เป็นกัลยาณมิตรแห่งธรรม ที่พิจารณาไตร่ตรองว่าเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ที่จะเกื้อกูลสนับสนุนในการปฏิบัติธรรมทั้งสมณะกับวิปีสสนา ที่เรียกว่า “**อิตถะ ๓**” ได้แก่ (๑) **ทิฏฐิธรรมิกัตถะ**-ประโยชน์ปัจจุบัน (๒) **สัมปรายิกัตถะ**-ประโยชน์เบื้องหน้า (๓) **ปรมัตถะ**-ประโยชน์สูงสุด อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ “**พระนิพพาน**” ด้วยเหตุนี้ “**ความไม่รู้จริงแห่งอวิชชา**” [ไม่รู้อริยสัจ ไม่รู้ในกาลทั้ง ๓ ไม่รู้ปฏิจจสมุปบาท] จึงเป็นภาวะที่อันตรายต่อการปฏิบัติธรรมในทุกชั้นตอน เพราะพื้นที่สมองถูกปกคลุมด้วยความโง่เขลา ไม่ยอมเกิด “**ปัญญาเห็นธรรม**” และ “**ปัญญาตรัสรู้**” ได้จริง ซึ่งก็หมายถึง บุคคลนั้นหมดโอกาสที่จะบรรลุโลกุตตรธรรมได้ในชาตินี้ หรือในอีกหลายๆ ชาตก็ได้ ความมีโอกาศดีหรือโชคดีนั้น ไม่ได้มีในทุกๆ คนได้ สภาวะการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นจากความว่างเปล่าในโลกียะแห่งสังขตธรรม ทุกสิ่งในเรื่องราวชีวิตมีประวัติมาจากกรรมเป็นแดนเกิด [เหตุปัจจัย-กรรมปัจจัย-วิบากปัจจัย] ซึ่งมีลำดับเกิดก่อน [บุรชาตปัจจัย-ปัจจัยโดยเกิดก่อน] หรือมีลำดับเกิดทีหลัง [ปัจฉาชาตปัจจัย-ปัจจัยโดยเกิดทีหลัง] หรือมีปัญหาหยั่งรู้เหตุการณ์ในกาลทั้ง ๓ ที่เรียกว่า “**จตุปปตญาณ-ทิพพจักขุญาณ-กัมมัสสกตาญาณ**” ได้แก่ (๑) ญาณหยั่งรู้ส่วนอดีต-**อดีตังสญาณ** (๒) ญาณ

หยิ่งรู้ส่วนอนาคต-อนาคตตั้งสัญญา (๓) ญาณหยิ่งรู้ส่วนปัจจุบัน-ปัจจุบันตั้งสัญญา สำหรับวิธีทดสอบความจริงในเรื่อง ก็มีวิธีง่ายธรรมดา คือ ถ้าบุคคลนั้นไม่สามารถจำความอะไรได้เลยในอดีตที่ผ่านมา ก็แสดงว่ามี ความจำเสื่อม ไม่เห็นเหตุปรากฏในอนาคตและปัจจุบัน เช่นกัน แต่ถ้ามีสติสัมปชัญญะระลึกได้ถึงสมัยเป็น เด็ก และเลยไปกว่านั้นได้ในหลายๆ ชาติในเรื่องตนเอง [บุพเพนิวาสานุสติ-ความระลึกชาติได้] ถ้าระลึกใน ชาติของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นผู้อื่นได้ด้วย [จตุปปาตญาณ-ทิพพจักขุญาณ-กัมมัสมกตญาณ] ก็ยิ่งเป็นการดี ยิ่งขึ้น ทำให้เข้าใจเรื่องเหตุปัจจัยในปัจจุบันได้ดี [ปัจจัยปริคคหญาณ-ธัมมัญญิตินุญาณ] ในสภาวะธรรมทั้งหลาย ดังกล่าวนี เรียกว่า “ปัญญาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ” อันเป็นเหตุปัจจัยทำให้มีปริชาสามารถในความตรัสรู้ได้ ที่เรียกว่า “ปัญญาตรัสรู้” ในโลกุตตรธรรมทั้งหลาย [ได้แก่ (๑) สัมมสนญาณ คือ ปัญญาเห็นนามรูปโดยไตร ลักขณ์ จนรวมถึง “วิปัสสนาญาณ ๘” ซึ่งจะต่อด้วย “โคตรกญาณ” (๒) มรรคญาณ-ผลญาณ-วิมุตติญาณ คือ ปัญญาหลุดพ้นจากพระโศดาลัย พระสกทาคามี พระอนาคามี จนถึงพระอรหันต์ได้ (๓) ปัจจเวกขณญาณ คือ ปัญญาพิจารณาทบทวนในโลกุตตรญาณ (๔) อาสวักขยญาณ คือ ปัญญาดับกิเลสได้-ความตรัสรู้ใน สัมโพธิญาณ และ (๕) พระนิพพาน ตามลำดับ] ฉะนั้น ปัญญาที่เห็นลำดับในการปฏิบัติธรรมอย่างชัดเจน ดังกล่าวนี มีความสำคัญแก่ผู้ปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง การศึกษาทางโลกในระดับปริญญาเอกนั้น ว่ายากแสน ยากที่จะเป็นบัณฑิตได้นั้น แต่ในทางธรรมนั้น ก็ยิ่งยากไปกว่านั้นอีกหลายๆ เท่า เพราะมีผลลัพธ์ออกมา แตกต่างกันราวกับฟ้ากับดิน เนื่องด้วยในการปฏิบัติธรรมนั้น เพื่อหลีกออกจากวิญญูะอันหมายถึง “ดินแห่ง พิลปน” เพื่อจะได้ชื่อว่า “วิสุทธิเทพ” [จตุสัจจพุทธะ-อนุพุทธะ] หมายถึง เทวดาโดยบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส และทุกข์ทั้งปวงแล้ว ผู้ตรัสรู้ตามคำสอนของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประเด็นสำคัญนั้น ปัญญา ที่จะเลิกล้ำยุคแก่ไหนในทางโลกนั้น ก็ไม่สามารถชักนำให้หลุดพ้นจากอำนาจแห่งกิเลสตัณหาไปได้ อันยัง เรียกว่า “เดรัจฉานวิชา” หมายถึง วิชาความรู้ที่ไม่ได้ช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์แห่งสังกิเลสทั้งหลายได้ มีแต่จะเพิ่มพูนกิเลสตัณหา แต่ปัญญาความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมนั้น เรียกว่า “วิชา” หมายถึง ความรู้ แฉ่ง-ความรู้วิเศษ รวมทั้ง “อภิญญา” หมายถึง ความรู้คมชัดยิ่งยวด อันเป็นสมุฏฐานในความตรัสรู้ได้ [สัม โพธิะ] ซึ่งไปถึงปัญญารู้แจ้งแทงตลอด [ปฏิเวธ] ในอริยสัจจธรรมโดยปรมาตม์ ที่เรียกว่า “พระนิพพาน” ฉะนั้น ผู้ที่จะบรรลุมรรคธรรมด้วย “อนุปาทีเสสนิพพานธาตุ” ได้นั้น จึงไม่ใช่จะอุบัติเกิดขึ้นในโลกนี้ได้ ง่ายๆ เปรียบเสมือนการเอาปลายนิ้วแห้งๆ จิ้มบนพื้นทรายที่แห้งๆ แล้วนับเม็ดทรายที่ติดปลายนิ้วขึ้นมา นั่น คือ จำนวนผู้จะตรัสรู้สัมโพธิญาณเป็นพระอรหันต์ในโลกนี้ แต่ก็เชื่อว่าทุกคนผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา จะ หมดโอกาสที่จะทำได้ ถ้าตั้งใจมั่นจริงด้วยความเลื่อมใสอย่างแท้จริง ด้วยปัญญาอย่างมีเหตุผลด้วยดวงตา เห็นธรรมทั้งปวงแล้ว โอกาสเห็นโลกุตตรธรรมนั้น ก็น่าจะรางวัลชีวิตอันสูงสุดแห่งผลการปฏิบัติธรรมของ ตนเองได้ เพราะฉะนั้น จุดเริ่มต้นและจุดสูงสุดในอันดับสุดท้ายแห่งการปฏิบัติธรรม คือ ความเข้าใจตัวตน ของตนเองอย่างแท้จริงโดยไม่วิปริต ไม่ใช่เป็นอย่างอื่น.

